ઇસ્લામકા હો શઓક તો યેહ તાજ
ઝબા ગઓર દિલસે તોહફએ હુજાજ દેખીએ.

———— :o: ————

તોહફએ હુજ્જાજ

અથવા

સફરે હજ.

છપાવી પ્રગટ કરનાર,
"ઇન્સાફ" કાર્યાલય.
ઇસ્લામપુરા. પો૦ નાં૦ ૪.

મહમદ એસ. મોલુભાઇ.



ઓફીસ અને શો રૂમ. ૨૭, નાગદેવી સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

વેર હાઉસઃ-દારૂખાના, મઝગામ,

ટેલીફોનઃ-૩૨૭૭.

તારનુ સરનામું—OLD IRON.

ઇસ્લામકા હો શઓક તો યેહ તાજ દેખીએ
આ ગઓર દિલસે તહોફએ હુજાજ દેખીએ.

———— :o: ————

તહોફએ હુજ્જાજ

અથવા

સફરે હજ.

તાલીફ

મુનશી ફતેહખાન અહેમદખાન

દીલકશ.

છપાવી પ્રગટ કરનાર,

“ઇન્સાફ” કાર્યાલય.

ઇસ્લામપુરા. પો૦ નાં૦ ૪.

મુંબાઈ.

આ પુસ્તક ૨૩૭, બજારગેટ સ્ટ્રીટ કોટ, મુંબઈ મધ્યે
"નવરંગ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ" માં અરદેશર ખરશેદજી
દેશાઇએ છાપ્યું છે, અને મુનશી ફતેહખાન એહમદખાને
ઇસ્લામ ઓફીસ, ઇસ્લામપુરા મુંબઇ નાં૦ ૪ માંથી
પ્રગટ કર્યું છે.

વકફ!   વકફ!

ઇસ્લામના પાંચમા અરકાન હજના
ખાસ મનન કરવા લાયક સીક્ષાંનો
અને મુસાફરીની કૈફીયતની
આ નાની પણ બોધલાયક
બુક ઇસ્લામના હજ પડવા
જનારા હાજીઓ માટે
ખાસ શેઠ આહમદ
શરીફ બાલુભાઇ
તરફથી મફત
આપવામાં
આવે છે.

એફ૦ એ૦ મુનશી.

"ઇન્સાફ કાર્યાલય"

મુંબાઇ-૪.

શુક્રિયા.

—:o:—

હજાર હજાર અહેસાન! ઉસ પરવરદીગારે આલમકા કે જીસને ઇનસાનકો ઇસ ફાની દુનિયામે પયદા કરકે ઇલમો અકલકા તાજ પહેનાયા જીસકે સબબ તમામ જાનદારોંમે ઇનસાન અશરફુલ મખલુકાત કહેલાયા, સુબહાન અલ્લા ઉસ કાદીરે જુલજલાલને જબ હઝદા હજાર આલમ પર હમકો ફૌકીયત બખશી. અઓર ઇસ્લામ જયસે એક સચ્ચે અઓર બરહક દીનપર કાયમ કરકે કલમ જયસી નેઅમતકી હમારે લીએ નવાજીશકી તો અબ હમેભી લાજીમ બલકે ફર્જ હુવા કે ઉસ મઅબુદે હકીકી કી દીલો-જાનસે ઇતાઅત કરેં અઓર હત્તલ ઇમકાન અપને બીરા-દરાંને ઇસ્લામકી ખીદમત કરેં!

પ્યારે નાજરીન? એક દીન બએઠે બએઠે ઇસી બાતને મેરે દીલપર સીક્કા જમાયા અઓર એકાએક ખીયાલ આયા કે હિંદુસ્તાનસે હજારોં અહેલે ઇસલામ હર સાલ અરબસ્તાન જયસે રેગસ્તાની મુલકમે મકકે (મો) કી હજકે

લીએ જાતે હુએં અઓર વોહ મુકામ બઓત સખ્ત હોનેકી વજેહસે હાજી લોગોકો બહોતસી તકલીફોંકા સામના કરના પડતા હય ઉન તકલીફોસે બચનેકે લીએ કોઇ લાએક ખીદ-મત કરના જુરૂર હય, બસ ઇસ ખીયાલકે આતેહી મએંને ઇસ કીતાબકી કોશીશકી અઓર બહોતસે હાજીઓસે દરિયા-ફ્ત કીયા અઓર અકસર કીતાબો કે જરીએ ચંદ હાલાત જુરૂરી જમાં કરકે યેહ કીતાબ તૈયારકી,

તમન્ના હય કે ઇન આંખોસે બએ તુલ્લાહકો દેખું,
ફીર ઉસકો દેખ કર બએતે રસુલુલ્લાહકો દેખું.

દુઆગો.

મુનશી ફતેહખાન અહેમદખાન.

તોહફએ હજ્જાજ

ઉર્ફે

સફરે હજ.

ઇસ્લામકા પાંચવાં ફર્જ હજ હય, ઓર હજ પડનેકે લીએ હિંદુસ્તાનસે મકકે (મો) જાના પડતા હય. હિંદુસ્તાનકે કોઇભી શહેરકે આદમીકો હજ પડને જાના હો તો વોહ પહેલે શહેર બંમ્બઈ આયે ઓર યહાંસે જાવે. કયું કે હર તરફકી દરિયાઇ મુસાફરીકી આગબોટેં યહાંસે રવાના હોતી હએં. હજ જીલહજ કી નવ તારીખકો મકકે (મો) કઆબે તુલ્લાહ મે હોતી હય ઈસી લીએ હિંદુસ્તાનસે રમજાન, શવ્વાલ, યા જીલ્કાદમે જાના ચાહીએ ?

શહેરે બંમ્બઈ.

હિંદુસ્તાનકે તમામ શહેરોંમે એક મશહુર શહેર બંમ્બઇ હય, ઓર દરિયાકે કિનારેપર આબાદ હોનેસે ઇસે

બંદરભી કહેતે હુએં. તમામ દરિયાઇ મુસાફરી કી આગ-બોટે યહાંસે રવાના હોતી હુએં. યહાં હુકુમત ગવરમેન્ટી, જબાન ઉર્દુ, અંગ્રેજી, ગુજરાતી, મરાઠી, વગેરા મુખ્તલીફ હય ઇસ શહેર કી આબાદી દસ બારા લાખકે કરીબ હોગી.

સફરકા સામાન જો જરૂરી હય યહીંસે સાથ લેલો, ચટની, અચાર ઘી હયાં કે સીવાય ઉમ્દા આગે નમીલેગા મકકે કે લીએ ગરમીકા ઓર કરબલા કે લીએ સરદીકા લીબાસ લેલો. ઇસ સફરમે ધોબી નહિ મીલતા રૂપૈઆ જુરૂ-રતસે જયાદા હો તો મકકે કે બેપારીઓસે હુંડી કરલો? સરકારી પરવાના રાહદારીકા લેલો? જો અદાલતે પોલીશસે મીલતા હય, (કરાફડ મારકીટકે સામને) આગબોટમે પાની ઓર લકડી દો મરતબા હમેશાં મીલતી હય. ઇસકે સીવા ભી પાની અપને અપને સાથ રખલો. જીન્સ, ગીજા જો જુરૂરતકા હય ઉસકા મહેસુલ નહિ હય. પેટી, ગઠડી, બિસ્તર વગેરે પર અપના નામ ઓર પતા બરાબર લીખલો. મજદુરોંકો મજદુરી પહેલે ચુકાદો? અપને અસબાબ કે સાથ રહો. આગબોટ પર સબસે પહેલે સ્વાર હોના? ઓર સબકે બાદજાં ઉતરના બંમ્બઇમે ડાકટરી તલાશ હોતી હય તબીયતના દુરસ્ત હોતો તહમ્મુલ કરના ઓર દુસરી આગ-બોટમે જાના.

આગબોટકા બંમ્બઈસે રવાના હોના.

અદન.

બંમ્બઈસે રવાના હોનેકે બઆદ આઠ યા નવ રોજ કો આગબોટ અદન કો આતી હય યેહ શહેર દરિયાકે કિનારે પર આબાદ હય. દરિયાઇ મુસાફરી કી તમામ આગબોટે બંમ્બઈસે રવાના હોનેકે બઆદ યહાં આતી હુએં ઓર યહાંસે અપને અપને રાસ્તો પર રવાના હોતી હુએં. યહાં હકુમત અંગ્રેજી જબાન અરબી ઉર્દુ યહાં કોઈ જ્યારત ગાહ નહિ હય. યહાં કે બાશીંદે સીયાફામ હુએં. ઉનકે સરકે બાલ ભેડી કે જયસે હોતે હુએં, યહાં અંગ્રેજી છાવની હય.

બાબે ઈસ કંદરીયા.

અદનસે રવાના હોનેકે બઅદ અઠ્ઠારા ઘંટેકો આગબોટ યહાં આતી હય. યહાં પહાડપર એક મીનાર બના હુવા હય રાતકો ઇસમે રોશની હોતી હય. યહાં કોઈ જયારત ગાહ નહિ હય સીકંદર બાદશાહને ઝહાજોંકે જાનેકે લીએ યહાં પહાડ મે રાસ્તા બનવાયાથા બહોત તંગ મુકામ હય. પાનિમે પહાડકે બડેબડે ટુકડે પડે રહેતે હુએં. ઈસ લીએ આગબો-ટકો આહેસ્તા આહેસ્તા ટકરાને કે ખોફ્સે લે જાતે હુએં. યહાં હુકુમત અગ્રેજી હય. જબાન અરબી ઓર થોડીસી ઉર્દુ હય,

કામરાન.

બાબે ઈસકંદરીયાસે રવાના હોનેકે બઅદ ચોબીસ ઘંટે

કો આગબોટ કામરાન મે આંતી હય. યહાં હુકુમત સુલતાને રૂમ થી ફીલ હાલ અંગ્રેજી હય. યેહુ એક જઝીરા હય યહાં કોઈ મશહુર જયારતગાહ નહિં હય.

યહાં આગબોટ લંગર કરતી હય. કીશ્તી કે ઝરીએસે મુસાફર ઉતરતે હુએં યહાં દસ રોજકા કરંટીના હોતા હય. કરંટીનેકા મુકામ એક ટેકરીપે બના હુવા હય. યહાંસે મુસાફર ઓર ઉનકી હિફાજત કરનેવાલે કહીં જા સકતે નહિં યહાં એક અંગ્રેજી ડાકતર રહેતા હુએં યહાં હર તરાહકા આરામ હય, એક શીફાખાના હય. લકડી પાની મુફત મીલતા હય એક એક આદમીકે પાસસે દસ દસ રૂપે લેકે જાને દેતે હુએં. ગરીબોકે પાસસે કસમકે સીવા કુચ્છ નહિ લેતે. યહાં એક દુકાન હય જીસમે આટા, દાલ, અંડા, મુરગી, વગેરા મીલતા હું. મગર દામ જયાદા પડતે હુએં. યહાં કી આબોહુવા બહોત ઉમદા હય. યહાં ફજરકો શબનમ (ઓસ) ગીરતી હય. જો તબીયઃકો નુકસાન કરતી હય. આરામકે લીએ ચાર પાઈયાં ભી મીલતી હુએં. દસ રોજકા કીરાયા એક રૂપૈઆ લેતે હુએં; કરંટીનાસે પહેલે તમામ કપડે ધુની દેનેકો લે લીએ જાતે હુએં ઓર એક કુરતા પહેનનને કો દીયા જાતા હય. ફીર દસ રોજકે બઅદભી ધુની દી જાતી હય. યહાં જબાન અરબી હય. દસ રોજકે બઅદ આગબોટ રવાના હોતી હય.

જીદાહ.

કામરાનસે રવાના હોનેકે બઅદ છે રોજકો આગબોટ જીદેહ કો આતી હય. યહાં હુકુમત સુલતાને રૂમ કી થી ફિલહાલ મકકે કે શરીફ કી હય જબાન ખાસ અરબી, જીદાહ કે એક જાનીબ દરિયા ઓર એક જાનીબ ખુશ્કી હય. અકસર લોગ યહાંસે ઉમરાહકા અહેરામ બાંધતે હુએં. શહેરકે બાહીર બીબી હવ્વાકી કબર દરિયાકે કીનારે પર હય. કબર સો કદમ લંબી હય ઓર બીચમે તીન ગુંબજ હુએં હર એક ગુંબજપર ફાતેહા પડહા જાતા હય. ગુંબજ લકડીકે બને હુવે હુએં.

અકસર મતુફ (તવાફ કરાનેવાલે) યહીંસે મીલ જાતે હુએં, આગબોટસે અસબાબ ઉતારકે ચુંગી ખાને પર લાતે હુએં. સામાન ઉતારને વાલે હર મજદુરકો તેરા આને દેતે હુએં. યેહ શહેર ખુશ હાલ હય. બંમ્બઈકે મઆફીક બડે બડે મકાનાત હુએં શહેર પનાહકો કીલ્લા હય. હિંદુકે સીવા યહાં સબ કોમે કારાબાર કરતી હુએં. અંગ્રેજી પૈસે કે સીવા સુલતાની સીકકે યહાં ચલતે હુએં. દોનું સીકકે અંગ્રેજી વ સુલતાની છોટે બડે ચલતે હુએં. યહાં કહવા ખાને શરીફ લોગોકેભી બહોતસે હુએં. સુલતાની એલચીયોંકી કાઉન્સીલ યહાં હય, હર એક એલચી કે મકાનપર અપની હુકુમતકા નીશાન ઉડતા હય. શહેરકે કીનારેપર એક બડા શીફાખાના સુલતાની હય, જીસકે

કરીબ એક મસજીદ ઓર અંદર નહેરેં હુએં. તીન ચાર રોજ યહાં મુકામ કરકે ચંદ કાફલે મીલકર યહાંસે રવાના હોતે હુએં. હર કાફલેકે હમરા પાંચ છે સ્વાર એક બાડી ગાર્ડ પએદલોકા હીફાજતકે લીએ સાથ હો જાતા હય, કાફ્લેમે આસરે ચાલીસ આદમી હોતે હુએ. જીદેહસે મકકે તક હર તીન કોસકે બઅદ સરકારી ચોકીએં હય. યહાં શગદુફ વ શબરી ભાડેસે મીલતી હુએં, શગદુફમે દો આદમી લેટ સકતે હુએં, ઓર શબરીમે દો આદમી બએઠ સકે યા એક લેટ સકતા હય. ઇસકે નીચે દો બોરીયાં અસબાબકી રખકે ઉંટકી પીઠપર કસતે હુએં. ઓર અસબાબકે લીએ ઉંટ અલાહેદા હોતા હય. પાની ઉંટકે સાથ લે લેના ચાહીએ મશ્ક. પીપ યા જસ્તકે સુરાહીયોંમે પાની ભર લેના જુરૂર હય. શગદુફ દસ રૂપેકો ઓર શબરી આઠ રૂપેકો મીલતે હુએં.

જીદાહ.

જીદાહ છોટાસા ગાંઉ હય, યહાં ચંદ બગીચે ખજુરકે હુએં. યહાંકે બજારમે ચંદ દુકાને રોટી, ઘી, ગોશ્ત વીગેરાકી હય. પાની વ લકડી મીલતી હય. યહાં ચંદ ઝુંપડીયાં રહેનેકે લીએ હુએં, મગર ઇન ઝુંપડીયુંમે બાહ્મનીઆ રેંગા કરતી હુએં મગર કીસીકો ઇજા નહિ કરતી જીદેહસે નવ ઘંટે ચલનેકે બઆદ યહાં આતે હુએં ઓર યહાંસે રવાના હોનેકે બાદ એક ઘંટેકો અલ્મે નજર આતે હુએં,

યેહ દો મોનાર હુએં ઇનકે દરમ્યાન યેહ રાસ્તા જાતા હય યેહ નીશાની ઇસ અમરકી હય કે યહાંસે હદેહરમ શુરૂ હોતી હય, ઓર યહીંસે શીકાર વગેરાકા મારના કીસીકો હલાક કરના હરામ હય, યહાંસે સાત મએલપર મક્કા (મો) હય, જબ મક્કા તીન માઇલ રહે જાતા હય તો તમામ કાફલે પેદલ હો જાતે હુએં. ઓર લબ્બેક પુકારતે હુવે ચલતે હુએં, અહેરામમે દો ચાદરે હોતી હુએં. બગેર સીહુઇ, એક તહેબનકે લીએ ઓર દુસરી બદનપર ઓઢનેકે લીએ.

મક્કા (મોઓઝમમા.)

જીદેહસે રવાના હોનેકે બાદ સોલા ઘંટેકો કાફલા મકકે (મો)મે આતા હય. યહાં હુકુમત સુલતાને રૂમકી થી ફીલહાલ શરીફે મકકા કી હુએ જબાન ખાસ અરબી, આબાદી સાઠ હજારસે જયાદા હય. યેહ પહાડુસે ઘેરા હુવા શહેર હય. હસબેજીલ જયારતગાહે હુએં.

જયારતગાહોંકે નામ.

૧ બએતુલ્લા શરીફ,	૧૪ હજરે મુત્તકલ્લીમ.
૨ મસજીદે હરમ,	૧૫ હજે મુત્તકા.
૩ ચાહે જમજમ,	૧૬ મસજીદે આયશા.
૪ તાઇફ,	૧૭ સફા વ મરવા.
૫ હતીમ,	૧૮ જબલ.
૬ કબ્ર હજરતે ઇસ્માઇલ,	૧૯ નુરૂલ મીના.

૭ મુત્તાફ, ૨૦ મસજીદે હનીફ.
૮ હજરે અસવદ, ૨૧ ગારે મુરસીલાત.
૯ મુકામે ઇબ્રાહીમ, ૨૨ મસજીદે અલકએસ.
૧૦ ચહાર મુસલ્લેહ, ૨૩ અરફાત.
૧૧ જન્નતુલ્લ મઓલ્લા, ૨૪ મુજ દલફા.
૧૨ ચહેલ અબવાબેહરમ, ૨૫ મુંમ્બા.
૧૩ જબલ અબુકએસ.

જન્તુલ મઓલ્લાકે મજારાત.

૧ હજરત આમેના
૨ હજરત ખુદેહજતુલ્લ કુબરા,
૩ હજરત અબુતાલીબ,
૪ જાયે વિલાદત રસુલે ખુદા (સ૦)
૫ હજરત અલી,
૬ હજરત અબુબકર.
૭ હજરત અબદુલ રહેમાન ઇબને અબુબકર
૮ હજરત મુલ્લાં અલીકારી (શાગીદ ઇમામ આજમ.
૯ ખાનકા મહેમુદ ઇબને ઇબ્રાહીમ અધમ.
૧૦ ગીજાબે રહેમત.
૧૧ સંગે સુરખ (જન્તકા.)

મક્કે (મો) કી કએફીયત.

યહાં મતુફ્કે જરીએસે રહેનેકે લીએ મકાનાત ગીલ જાતે હએં, ઉમરાકા અહેરામ યહાં ખોલતે હએં, યહાં ડાકખાના, (ટપાલ) તારબરકી જીસકા સીલસીલા

અદનમે તાર અંગ્રેજીસે લગા હુવા હય. હિંદુસ્તાનકે બડે બડે રઈસો વગેરાકી તરફસે હાજીયોંકે લીએ સરાયેં મુફ્ત મીલતી હુએં. યહાં ગલ્લા (અનાજ નહિ પેદા હોતા કુરબાનીકા મુકામ શહેરસે દો કોસકે ફાસલેપર હય યહાં નહેર જુબેદા હય. મુસલમાનકે સીવાય ઓર કોઇ કોમ યહાં નહિ આ સકતી શરીફ મકકેકા વાલીપર હાવી હય, જો કે સૈયદ હસનીસે હોતા હય. કંઈ મામલાતમે શરીફ ઓર વાલીકે અલાવા શહેરકે કાજી ઓર ઉલમાં લોગભી શરીક હોતે હુએં, યહાંકે મકાનાત પુખ્તા પાંચ પાંચ મજલેકે ઉંચે, છત લકડીકી, સહેન નદારદ, અકસર બાજારેંન સાએદર બની હુઈ ગલ્લા મદીનેસે ઓર મેવા જાત તાઇફસેં યા વાદીએફાતમાંસે આતે હુએં. તાઇફ મકકેમે અયસા હય જઈસા હિંદમેં શમલા, યહાંકી આબો-હુવા ઉમ્દાં, સર સબ્જ સાદાબ, હુજરત અબદુલા ઇબને અબ્બાશકા મજાર યહીં હુય. હર. સાલ ફાતેહા ઓર કુર-આનખાની હોતી હય. યહીં હુજરત ઇબ્રાહીમને કઅબા બનાયાથા હુજરત ઈસ્માઇલને ગારા બનાકર દીયાથા. કઅબાકે પાસહી વોહ ગાર (ખડ્ડા) મઓજુદ હય, ઈસ ગારમે એક સંગે સુરખ જન્નતકા રખ્ખા હુવા હય, મકકેકે શામી બાજારમે લોંડે ગુલામ બીકતે હુએં.

મકકે (મો) કે મુતબરરૂક મઝારાતકા અહેવાલ.

મસજીદે હરમ.

યેહ મકકેમે બડી આલીશાન મસજીદ હય, ઇસકે ચહારોં તરફ ચાર દાલાન પાંચ પાંચ દરવાજોકે બને હુવે હુએં. તમામ ઈમારત પથ્થરકી બની હુઈ હય. સુતુન (થંબ) સંગી બહોત લંબ્બે હુએં. હર દાલાનપર છોટે છોટે ગુંબજ બને હુવે હુએં. મસજીદકા અંદરકા સહેન બહોત કુશાદા હય.

બએતુલ્લા શરીફ યાને કઅબા.

મસજીદે હરમકે બીચ સહેનમે બએતુલ્લા શરીફ હય. યેહ તામીર મુકદસભી પથ્થરકી બની હુઈ હય, ઓર બહોદ બુલંદ બશીકલે મુસ્તીલ (ગોલ) હય. ઇસકી કુરસી કદે આદમ આદમીકે કદ બરાબર હય. બએતુલ્લાકે ચહારૂ ગોશેં (ખોને)કો રૂકુન કહેતે હુએં.

ચહારો અરકાનકા નામ અલગ અલગ હય, (૧) ગોશે મગરીબ ઓ જુનુબકો રૂકને યમાની કહેતે હુએં, (૨) ગોશએ મશરીક વ સીમાલકો રૂકને શામી કહેતે હુએં. (૩) ગોશે મગરીબ વ સીમાલકો રૂકને ઇરાકી કહેતે હુએં. (૪) ગોશએ મશરીકવ જુનુબકો રૂકને હજરે અસવદ કહેતે હુએં. બએતુલ્લામે સો આદમી દાખીલ હોવે ઇતની જગા હય, બએતુલ્લાકી છતકી તરફ દેખના તાજીમન મના હય. મશરીકકી જાનીબ એક એક દરવાજા હય ઉસકે કીવાંડોપર

સોનેકે પતરે ચડે હુવે હુએં. ઓર ઉસપર એક પરદા (કારચોબી જીસમે કલમા ઓર ચંદ આયેતે લીખ્ખી હુઈ) પડા હય. સુતુન સંદલી બહોત દંબેજ (જાડે) હુએં. મશરીક વ સીમાલકે ગોશેકી તરફ સીડીએં બની હુઇ હુએં. જીસ પરસે બએતુલ્લાકે અંદર આદમી જા સકતા હય, વોહ મુકામ દુવા કબુલ હોંનેકા હય, ચહારોં તરફ સીયા રેશમકા પરદા પડા હુવા હય જીસપર કલમા ઓર આયતેં કુરઆની બની હુઈ હુએં ઓર બાલીસ ભર ચોડા કલાબતુ લગા હુવા હોતા હય, યેહુ ગીલાફ હર સાલ મીસરસે બડે તજુક વ અહેતેમામ સે આતા હય, ઓર પુરાના ખાદીમ લોગોંકો તકસીમ કીયા જાતા હય, ઉસે હાજી લોગ ટુકડે ટુકડે કર ખરીદ લાતે હુએં. બએતુલ્લામે મુતાફ તક ફર્શ (સહેન) સંગે મરમરકા હય, કઆબે શરીફકા પરનાલા [જીસકો મીજાબે રહેમત કહેતે હુએ') ઉસકે નીચે હજરત ઇસ્માઈલ [એ] કામજાર હય. ખાનએ કઅબામે એક રોજ મરદ દાખીલ હોતે હુએં, ઓર દુસરે રોજ અવરતે દાખીલ હોતી હુએં. કઅબા શરીફ સાલ ભરમે ચાર મરતબા ખુલતા હય. [૧] હજકે ઐયામમે. ૨] મહોરમમે. (૩) રબીઉલ અવ્વલ. (૪) રજજબ.. ઇસકે અલવા ખાદીમ લોગોંકો કુચ્છ નજરાના દીયા જાય તો વોહ ખોલ દેતે હુએં.

હતીમ.

હજરત ઇસ્માઈલ (અ૦) કે મજારકે પાસ એક દીવાર સંગેમરમર કી કુદુશનુમા હય. ઉસકો હતીમ કહેતે હુએં.

ઉસકી બુલંદી દેડ ગજકી હુય ઓર બ મુકાબીલ દીવાર શીમાલી કઅબા વાકે હય. ઇસકે મુંડેપર આયતે કુરઆની કુંન્દા હુય (ખુદી હુઇ) કઅબાકી દીવાર ઓર હતીમકે દરમ્યાન રાસ્તા હુય યેહ મુકામભી નવાફીલ (નીફલ પડનેકી જગા) ઓર ઇજાબત દુવાકા હય (દુવા કબુલ હોનેકી.) ·

મુતાફ.

બએતુલ્લા કે ચહારો તરફ પંદરા બીસ ગજકી ચવડાઈમે સંગેમરમરકા સહેન બીલકુલ ગોલ બના હુવા હય ઇસ પર ચલકર તવાફ કરતે હએ ઇસીકે લીએ ઉસકો મુતાફ કહેતે હએં. મુતાફકે બાહેર ચહારોં તરફ બડે બડે સુતુન હએં. ઓર ઉસ સુતુનમેં જંજીરે લટકતી હએં. જીનકે સાથ બીલ્લોરી હાંડીયાં લટકાઇ જાતી હુયે ઉનમે જેતુનકા તેલ જલતા હય.

સંગે અસવદ.

બએતુલ્લા કે મશરીક વજુનુબકે ગોશેમે એક સવા ગજકી બુલંદી પર એક ચાંદીકે હલકેમે એક સીયા પથ્થર નસબ હુય (લગાયા) ઉશીકો હજરે અસવદ કહેતે હએં. ઉસકો બોસા દેતે હએં. ઓર જબ હુજુમ જયાદા હોતા હુય તો હાથકે ઇશારેસે બોસા દેતે હએં હજરે અસવદ અવ્વલ હજરત આદમકે વાસ્તે જંન્નતસે લાયા ગયાથા ઓર બાદ મે હજરત ઇબ્રાહીમ (અ) ને યહાં નસબ કીયાથા,

મુકામે ઈબ્રાહીમ.

મુતાફ્ ઓર કઅબા શરીફ્કે દરવાજેકે બીચમે કીસી કદર જાનીબે મશરીકકે મુકાબીલ એક કુબ્બાહ કવાન [ગુંબજ] સંગેમરમરકા જાલીદાર હયા ઉસમે વોહ પથ્થર હય જીસપર ખડે હોકર હજરત ઈબ્રાહીમ ને કઅબા તામીર કીયાથા. ઓર યેહ પથ્થર જયસા ચાહીયે વએસા ખુદાકી કુદરતસે ઉંચા નીચા હોતાથા. ઉસ પથ્થર પર હજરત ઇબ્રાહીમ (અ.) કે નકશે કદમભી બને હુવે હએં. ઈસીકો મુકામે ઈબ્રાહીમ કહેતે હએં. મગર ઈસપર ગીલાફ્ પડા હુવા રહેતા હય જીસપર આયતે કુરઆની લીખી હુઇ હોતી હએં કઅબેકી સીડીભી યહિં રખી હુઇ રહેતી હય.

ચહારોં મુસલ્લે.

મુકામે ઇબ્રાહીમકે સામને પટી હુઈ જગા કઅબે કે જાનીબ મશરીક મુસલ્લે શાફ્રી હય, ઓર જાનીબ શીમાલ હતીમ કે કરીબ મુસલ્લે ઇમામ હનીફા, ઓર જાનીબ મગરીબ મુસલ્લા ઇમામ માલીક હય, ઓર જાનીબે જુનુબ મુસલ્લા ઈમામ હંબલી હય. સુબુહકી નમાજ સબસે પહેલે શાફ્રી મુસલ્લેપર શાફ્રી તરીકેસે હોતી હય. (વહાં યેહ કાયદા હય પહેલે જીસ મુસલ્લેપે નમાઝ હોતી હો ચહારોં તરીકેકે લોગ નમાજ પડતે હએં.)

બાદજાં સુબેકુ મુસલ્લે માલકીપર, ફીર મુસલ્લે હંબલી, ઓર બાદ આખીરમે મુસલ્લે હનફીપર હોતી હય. અલાવા

સુબ્હોકે ચહારોં નમાજે અવ્વલન મુસલ્લાએ ઈમામ આજમપર હોતી હુએં. બાદજાં દુસરે મુસલ્લોપર હોતી હય. જીસકો જીસ વકત જીસ મુસલ્લેપર જમાત મીલ જાય વોહ વહીં પડ લેતા હય. અપને ખાસ તરીકેકી નમાજકા ઈંતીજાર નહિ કરતા.

હરમ.

હરમકે ચાલીસ દરવાજે ઓર એક હજાર તીનસો બાવન કંગુરે હુએં. મીન જુમલા ઈનકે દસ બેજીલ હય. (૧) બાબુસ સલામ, (૨) બાબુલ નબી, (૩) બાબુલ ઉલાહ, (૪) બાબુલ અબ્બાસ. (૫) બાબુલ નીસાં, (૬) બાબુલ શીફા, (૭) બાબુલ જહાદ, (૮) બાબે ઈબ્રાહીમ, (૯) બાબુ જીયાદ, (૧૦) બાબુલ કતબ્બા, (૧૧) બાબુલ વીદા.-હર દરવાજેપર એક દરબાન ઓર એક નાલેન બરદાર હાજીર રહેતે હુએં. સબ લોગ જુતીયાં દરવાજે પરહી ઉતાર દેતે હુએં. હરમમે સાત મીનાર બહોત બુલંદ હુંએ ઉનપર જીલ્હજકી ચાંદરાતકો આઝાંને હોતી હુએં ઔર તમામ હરમમે ઉસ રોજ બહોત રોશની હોતી હય.

જન્નતુલ મોઅલ્લા.

એ મકકેકા કદીમી કબ્રસ્તાન હય, જીસ્મે સહાબએ કીરામ આરામ ફરમાતે હુએં. બીરૂન શહેર જાનીબ ગોશે શીમાલ ઓર મશરક મીનાકે રાસ્તેમે વાકે હય. ઈસ કબ્રસ્તા-

નમે જો મજારાત બુજરોંગાંને દીનકે હુએં ઉનકા જીક્ર મકકેકે ખાનએ કેફીયતમે દરજ હય. સાહેબ શાહ અબદુલ અજીજ સાહબભી મત પુન હુએં.

જબલ અબુકએશ.

મકકેસે મશરીક વજાનુબકી તરફ યેહ પહાડ હય. યહાં વોહ મસજીદ હય જહાં સબસે પહેલે હજરત બી લાલ ને અઝાંનદીથી ઈસકે કરીબહિ વોહ મુકામ હય જહાંસે હજરત રસુલે ખુદાને મઓજીજા શકુલ કમર દીખાયાથા. ઈસી કોહકે દામનમે મહોલ્લા બની હાશમ હય જહાં હજરત અલી (ક) કી વીલાદત સઆદત હુઈથી. ઓર ઉસકે કરીબ મઓલીદ હજરત રસુલે ખુદા હય. યેહ મુકામ એક કુલેહ કુબાનકે અંદર હય. ફર્સ પુરૂશસે આરાસ્તા હય. ઈસ કુબેહસે થોડી દુર આગે મકાન હજરત ખુદેજતુલ કુબરાકા હય. વહી રસુલે ખુદાકે જાએ વુઝુ વનમાજ વ મહેરાબે નબવી હય. વહીં આપકી ચક્કીભી નસબ હય. હર મુકામપર નવાફીલ વ દુઆ પડના જરૂર હય. કોહકી દામનમે કુચએ જર ગીરાંહ હય. વહાં દારે અબુબકર વાકે હય. ઈસ જગા દો પથ્થર રખે હુએં. એક વોહ જીસને રસુલે ખુદાસે કલામ કીયાથા, ઓર શહાદત રીસાલત કીથી. વોહ હજરે મુતકલીમ કહેલાતા હય. ઓર દુસરા પથ્થર હજરે મુત્તકા હય. જીસ પર કોની ટેક કર રસુલે ખુદા ઉઠતેથે ઉસપરની શાનભી બના હુવા હય.

મસજીદે આયશા.

મકકેસે મદીનેકી તરફ જાતે હુવે તીન કોસકે ફાસલેપર યેહ મસજીદે આયશાં હય. વહીં ઉમરેકા અહેરામ બાંધતે હુએં. ઓર જુમલે અરકાને ઉમરા વહીંસે શુરૂ હોતે હુએં. વહાં એક તાલાબ હય ઓર એક મસજીદ હય તાલાબમે વુજુકરકે મસજીદમે અહેરામ બાંધકે નમાજ પડતે હુએં. ઓર ફીર લબ્બેક પુકારતે હુએં. ઓર ઉસી હાલતમેકઅબે શરીફકી તરફ રવાના હોતે હુએં. ઓર તવાફ બએતુલ્લા કરતે હુએં. ઉમરેહકા સવાબ આધી હજકે બરાબર હય.

સફા વ મરવા.

તવાફ બએતુલ્લાકે બાદ સઈ સફા વ મરવા કરતે હુએં. યેહ દો પહાડીયાં હય. ચબુતરેકે મીસાલ ઓર ઉનકે દરમ્યાન એક માઇલકા ફાસલા હય. ઉનકે બીચમે એક બડા બાજાર હય. યહાં ચાલીસ ચાલીસ કદમકે ફાસલેપર દો પથ્થર નસબ હુએં ઇન દોનો પથ્થરોકો અલમે નવ ખીજરેન કહેતે હુએં. ઇનહી કે દરમ્યાન દોડતે હુએં. ઉસીકો શરેહ સફા વ મરવા કહેતે હુએં. દોડનેકે અલાવા દુઆએ માસુરાભી પડતે હુએં.

ચાહે જમ જમ.

શાફી મુશલ્લેકે નજદીક ચાહે જમ જમ હય. ઇસ કાપાની કીસી કદર માઇલ ઓર શોરીયત (ખારાસ) અગર

પહેલા ડોલ ઝલસ સુણાહુ જો નીકાલા જાય વોહુ બહોતહી શીરીન વ સર્દ હોતા હય ચાહે જમ જમ વોહુ કુવા હય જો પહેલે ચશ્માથા ઓર ચશ્માભી ઇસ તરાંહુ પએદા હુવા. હજરત ઇબ્રાહીમ ને હજરત ઇસ્માઇલકો યહાં લાકે છોડ દીયાથા ઓર કીસી જુરૂરતકો ચંદ કદમ ગએથે. હજરત ઇસ્માઇલકો પ્યાસ માલુમ હુંઇ તો આપ રોને ઓર બચ્ચોંકી તરાંહુ એડીયાં જમીનપર મારને લગે જીસ્સે જમીનકી મીટ્ટી હટ જાનેસે પાની નીકલ આયા. હજરત ઇબ્રાહીમ વાપેસ આયે તો દેખાકે પાની નીકલકર બહા જાતા હય. આપને કહા જમ જમ (ઠેર ઠેર) ઓર આપને ઉસકી મુંડેર બાંધી (પાલ) કે પાની બહે ન જાય ઓર જમાં રહે. ઉસી વકતસે જમ જમ મશહુર હુવા ઓર ઉસકી ઘેરાઈ કુવે તક હો ગઇ.

જબલ નુરૂલ મીના.

યેહુ એક મીનારા હય જો મકકેસે તીન કોસ બાયે જાનીબ મદીનેકે રાસ્તેમે હય. વહાં હજરત રસુલે ખુદા (સ) કા સદર (સીના મુબારીક શક્ક કરકે મનોવર કીયાથા ઉસીકે કરીબ જબલ ગારે સુર હય. અરકાને હજમે આઠ યા સાત તારીખકો અરફાત જાના લાજીમ હય.

મીના.

મીના મકકેસે તીન કોસ હય યહાં જાનેકો ઉંટ કીરાએસે કરના પડતા હય ચાર રૂપે કીરાયા લેતે હયેં. યહાં

મસજીદે હનીફ હય જીસમે સીતેર નબીયોંને નમાજ પડી હય. હજ ઓર અરફાતકે બાદ હાજી લોગ યહાં આકે તીન રોજ મુકામ કરતે હએં. ઇસી મુકામપર નમાજે મુરસીલાત નાજીલ હુઇથી પહાડકે નીચે વોહ મુકામે મસજીદ અલકેશ હય જહાં હજરત ઈબ્રાહીમ હજરત ઇસ્માઇલકો ખુદાકે હુકમસે જુબેહ કરનેકો લે આએથે.

અરફાત.

મસજીદે અલકેશસે અરફાત છે કોસ હય. યેહ એક બહોત બડા મેદાન હય જહાં હજારહા તંબુ લગતે હએં. યહાં અરફેકે રોજ તમામ દીન લબએક પુકારતે હએં. ઓર દુઆએં પડતે હએં. ઓર આહોજારી વ તોબા અસ્ત ગફાર કરતે હંએ. જબલ અરફાતકે દામનમે યેહ મેદાન હય જહાં કાઝી ઉંટપર સ્વાર હોકર કીસી કદર બુલંદીપર ચડકે ખુતબા પડતા હય, શામ જબ હોતી હય તો તોપેં ઓર આંતશબાજી છુટતી હય.

મુજદલફા.

અરકાને અરફાત અદા કરકે તોપેં વગેરા છુટનેકે બાદ મુજદલફાકો રવાના હોતે હએં. મુજદલફામે એક સરા હય અલસ સુબહે છોટી છોટી સાત કંકરીયાં લેકર મીનામે આતે હએં. યહાં છોટે છોટે તીન મીનાર બને હએં તીસરા મીનાર બાજારકે કીનારેપર હય. યહાં હજરત ઇબ્રાહીમને શએતા-

નકો કંકરીયાં મારીથી જબકે વોહ બહેકાનેકે લીએ આયાથા કે હજરત ઇસ્માઇલકો જુબેહ ન કરો. યહાં તીન રોજ રહેતે હુએ, ઓર તીનુંદીન જુમરાત કરતે હુએ. ફીર કઅબે શરીફમે આતે હુએ ઓર તવાફુલ જયારાત ઓર સઇ સફા વ મરવા કરકે અરકાને હજસે ફારેગ હોતે હુએ.

અરકાને હજ.

ઇસ્લામકા પાંચવા ફર્જ હજ હય. જો ઇસકો ન માને વોહ કાફીર હય. હજ ઉસ મુસલમાનપે ફર્જ હય, જો અકકલમંદ હો, બાલેગ હો, આજાદ તન્દુરસ્ત હો, મગદુર વાલા હો, યાને આતે જાતે અહેલો અયાલકે ખરચકે સીવા ઉસકે પાસ ખરચ ઓર સ્વારી મયસ્સર હો. ઓર રાસ્તેમે આરામ હો. અવરત પર ઉસ વકત ફર્જ હય કે ઉસકે સાથ ખાવીંદ હો, યા કોઇ મેહરમ યાને જીસકે સાથ નીકાહ હરામ હય વોહ સાથ હોના ચાહિયે, હજ તમામ ઉમ્રમે એક બાર ફર્જ હય મગદુર હોકર સુસ્તી કરના સખ્ત ગુનાહ હય.

હજ કે ફર્જ.

હજમે તીન ચીજે ફર્જ હય. (૧) અહેરામ, (૨) વકુફે અરફા યાને અરફેકે દીન અરફાતમે એક સાયત ઠએરના,

(૩) તવાફુજ જયારત એ તીનમેસે એકભી તક હો તો હજ નહિ હોતી.

હજકે વાજીબા.

મુજદલફામે ઠએરના, સફા મરવેકે દરમ્યાન દોડના, ઓર કકરીયાં મારના, ઓર તવાફે રૂખસ્ત કરના, સર મુંડાના યા બાલ કતરવાના, ઓર મીકાતસે અહેરામ બાંધના, ઓર અરફાતમે ગુરૂબે આફતાબ તક ઠએરના, ઓર તવાફ હજરે અસવદસે શુરૂ કરના, તવાફ દહેની તરફસે કરના ઉજર નહોતો પએદલ તવાફ કરના, ઓર તવાફમે બાતહારત હોના, ઓર સફામરવેકી દોડ સફાસે શુરૂ કરના, ઓર ઇસ દોડમે પેદલ રહેના, ઓર કીરાન તમતા કરનેવાલેકો એક બકરા જુબેહ કરના, ઓર સાતબાર તવાફ કરકે દો રકાત નમાજ પડના, ઓર કંકરીયા મારના, ઓર જુબેહમે તરતીબ કરના યાને કુરબાનીકે દીન અવ્વલ કંકરીયા મારે ફીર સર મુડવાય બાદ જુબેકે ઓર તવાફુજ જયારત કુરબાનીકે દીનોમે કરના, ઓર બએતુલ્લાકા તવાફ હતીમકે સાથ કરના. ઓર કાયદા વાજીબ પહેચાનનેકા યેહ હય કે જીસકે તરક કરનેસે જીબાહ કરના લાજીમ હો વોહ વાજીબ હય. ચુનાચે ઉસકી હકીકત આગે આયેગી.

ફરજ વાજીબ કે સીવા જો કામ હય સો સુન્નત હય. યા અહલ જયસે ખરચમે કશાયશ કરના, ઓર તહારત

પાકીસે રહેના, ઓર માબાપ બેટે ઓર જામીનસે ઈજાજત સફરકી લેના, ઓર મસજીદમે દો રઅકાત પડકે દોસ્તોંસે રૂખસત હોના, ઉનસે કુસુર મઆફ કરવાના, અપને હકમે દુઆ માંગના, જુમેરાતકે દીન સફર કરના, ચલનેકે વકત કુચછ ખએરાત કરના?

અહેરામ બાંધનેકે ઐયામ.

હજકે ઐયામ શવ્વાલ ઓર જીલકાદ, ઓર અશરે જીલહજ હુએં. ઈન દીનોસે પહેલે અહેરામ બાંધના મકરૂહ હય. ઓર ઉમરાહ કરના સુન્નતે મૌકેદા હય. ઉમરાહ યેહ કે અહેરામસે તવાફ ઓર સઈ અદા કરે ઓર તમામ સાલ દુરસ્ત હય. મગર અરફેસે તેરમી તારીખ તક મકરૂહ હય. અહેરામકે મુકામ પાંચ હુએં. યાને વોહ મકામ જહાંસે બગેર અહેરામકે જાના દુરૂસ્ત નહિ.

મદીને વાલુકા **મીકાતે જુલ હલીફ** હય, ઓર ઈરાક વાલોકા **જાતે ઇરક** ? શામ વાલોકા **હજફા** ! ઓર નજદ વાલોકાં **કરન** ! **ઓર યમન** વાલોકા **યલ મલમ**! હિંદુસ્તાન કે લોગભી **યલ મલમસે** અહેરામ બાંધતે હુએં.

ઇન મુકામાતસે અહેરામકી તાખીર કરના હરામ હય લેકીન તકદીમ દુરૂસ્ત હય. ઓર મકકે વાલે હજકા અહેરામ હરમસે કરેં ઓર ઉમરાહકા અહેરામ તન ઇમસે કરે.

એહેરામ બાંધનેકા તરીકા.

અહેરામકા તરીકા યેહ હય કે વુઝુકરે ઓર ગુસલ કરે તો મુસ્તહબ હય. સર મુંડાના, મુછે કતરવાના, નાખુંન કટવાના, પાકી લેના, ઓર સરપર બાલ હો તો કંગી કરના, નયા તેલ ડાલના, બાદ નયા તહેબન બાંધના ઓર ચાદર ઓડના, અગર તહેબના ઓર ચાદર પુરાની હો તો ધો ડાલના, ફીર બદનમે ખુશબો લગાના જો મીલ સકે તો ઓર દો રકઅત નમાજ પડના, ફીર તવાફ હજકા કરનેવાલા યું કહે. "**અલ્લા હુંમ્મા ઇન્ની ઉરીદુલ હજ્જા ફયસ સિરહોલી વ તકબ્બલ હો મિન્ની.**"

ફીર હજકી નૈયતપર ઇસ તરાંહ લબ્બેક કહે, "**લબ્બેકા અલ્લા હુમ્મા લબ્બેકા, લબ્બેકા લા શરિકલકા બબ્બેકા અનલ હમ્દ, વ નઆમતા લકા વલ મુલ્ક લાશરિકલકા.**" યાને—મએં હાજીર હું અય ખુદાવીંદ મએં હાજીર હું. તેરી હુજુરમે કોઇ તેરા શરિક નહિ હય. હાજીર હું મુકરર સબ તારીફ ઓર ન્યામતે તેરીહી હએં ઓર બાદશાહી તેરીહી હએં કોઇ તેરા શરિક નહિ.

ઇસ લબ્બેકસે કોઇ લફ્જ કમ કરના નહિ ઇસ્સે જયાદા કુચ્છ કહે તો દુરૂસ્ત હય જબ નૈયત કરકે લબ્બેક કહા તો હરમકે અંદર દાખીલ હુવા આદમીકો અવરતસે સહોબત

કરનેસે બચના ઓર અવરતકે સાથ સહોબતકી બાતચીતસેભી બચના લાજીમ હય. ઓર રફીકોસે લડના, ખુશકીમે શીકાર કરના, યા ઉસકી તરફ ઇશારા કરના, યા કીસીકો શીકાર બતલાના ગુનાહ હય, લેકીન દરિયાકા શીકાર દુરસ્ત હય. ઓર ન ખુશબો લગાવે ન નાખુન કાટે, ન મુહકો વ સરકો છુપાવે, ન દાડી ઓર સરકો ખતમીસે ધોવે, ઓર તમામ બદનકે બાલ ન કતરે, મુંછે ઉખાડે, ઓર કુરતા વ પાયજામા, ઓર કબા પઘડી, મોજે ઓર રંગી ખુશબોદાર કપડેકો ન પહેને, લેકીન હમામ કરના ઓર ઘર ઓર ઇમારતકે સાયેમે બેઠના દુરસ્ત હય. અહેરામ બાંધનેવાલા હમેશાં લબ્બેક કહેતા રહે.

મકકે (મો) પહોંચનેકે બયાનમે.

જબ મકકેમે દાખીલ હો તો અવ્વલ મસજીદુલ હરમમે જાવે. દીનકો બાબુસ સલામકો કમાલ આજીજી કરતા લબ્બેક પુકારતા રહે. ઓર સુન્નત હયકે ગુસલ કર લેવે, ઓર જબ બએતુલ્લાપર નજર પડે તો તીન બાર અલ્લાહો અકબર કહે ઓર કલમએ તોહીદ પડે. અલ્લાહો અકબર કહે ઓર કલમાં પડે. ઓર ફીર સીધા હજરે અસવદકી તરફ જાવે ઓર અલ્લાહો અકબર કહે ઓર કલમા પડે. ઓર નમાજકી તરેહ રફેય દેન કરે. યાને દોનુ હાથ ઉઠાવે ઓર હજરે અસવદકો હથેલીસે મલે યા ચુમે ઇસ તરાંહસે કે કીસીકો તકલીફ નહિ. હો ઓર નહિ તો

કીસી ચીજકે જરીએસે ચુમે, ઓર અગર આદમીઓકા હુજુમ જયાદા હોતો હજરે અસવદકે સામને ખડા રહેકર અલ્લાહો અકબર કહે ઓર કલમા પડે. ઓર હમ્દ કહે ઓર દુરૂદ પડે. ફીર તવા પુલ કુદમ શુરૂ કરે કીયુ કે મુસાફરકો સુન્નત હય. ઈસી તરેહ હજરે અસવદસે અપની દહેની તરફકો બએતુલ્લાકા દરવાજા હય વહાંસે તવાફ શુરૂ કરે ઈસ તોરસે કે અપની ચાદરકો દહેની બગલકે નીચેસે નીકાલકર બાંધે મુઢેપર ડાલકે બએતુલ્લાકા મએ હતીમ કે તવાફ સાતબાર કરે. ઓર અવ્વલ તીન તવાફમે દોડે અકડે દોનુ મુઢે હલાવે. જયસે લડનેવાલે જંગમે ચલતે હુએં. ઓર જબ તવાફમે હજરે અસવદકે પાસ આવે તો ઇસી તરાહ કરે યાંને ઈસકો હાથ લગાવે યા ચુમે ઓર તવાફમે રૂકને યમાનીકો છુના મસ્તહબ હય ઓર તવાફ ખતમ કરે હજરે અસવદકો ચુમકર યા છુકર ફીર દુગાના તવાફકા મુકામે ઈબ્રાહીમકે પાસ કરે ઓર હરમમે અદા કરે કે યેહ નમાજ સાત તવાફકે બાદ વાજીબ હય. ફીર નમાજકે બાદ હજરે અસવદકો ચુમે ફીર મસજીદસે બાહિર ઓર સફાપર ચડે. ઓર બએતુલ્લાકે સામને હોકર અલ્લા હો અકબર કહે ઓર કલમા પડે ઓર દુરૂદ પડે ઓર જો દીલ ચાહે વોહ દુઆ કરે ઓર રશીએ દેન કરે ફીર મરવાકો ચલે રાહમે દો સબજ મીનારો કે દરમ્યાન દોઢે જબ મરવાપર ચડે જો સફાપર કર ચુકાસો યહાંભી કરે. ઈસ્સી

તરાં સાત બાર ફેરે સફાસે શુરૂ કરે ઓર મરવાપે ખતમ કરે, બાદ ઉસકે મસજીદુલ હરમમે જાકે દો રકઅત નમાજ પડે. ફીર મકકમે જાકર રહે અહેરામ બાંધે ઓર નફલે તવાફ કીયા કરે જીતના જી ચાહે મુસાફીરકે હકમે નફલે નમાજસે બએતુલ્લાકા તવાફ કરના અફજલ હય.

જીલહજકી સાતવી તારીખકોં ઈમામ ખુતબા પડે, ઓર મીનીકા જાના ઓર અરફાતકી નમાજ ઓર વહાંકા ઠએરના લોગોંકો તાલીમ કરના ફીર નવ તારીખ અરફાતમે ઓર દસવી તારીખ ગીનામે ખુતબા પડે અહેકામ તાલીમ કરે ફીર આઠવી તારીખ ફજરકી નમાજકે બાદ મકકેસે મીનાકો જાવે ઓર એક રાત દીન વહાં રહે. ફીર અરફેકી ફજરકો આફતાબ નીકલે અરફાતમે જાવે શીવાય બતને ઈરનાકે તમામ અરફાતમે ઠએરનેકા મુકામ હય. ફીર આફતાબ ઢલે તો ઈમામ દો ખુતબે જુમાકી તરેહ પડે, ઓર અહકામ તાલીમ કરે ઓર જોહરકે વકત જોહર ઓર અસરકી નમાજ મીલાકર પડાવે, એક અજાન ઓર દો ઈકાંમતસે, લેકીન બગેર ઈમામ ઓર અહેરામકે જાહેર ઓર અસર મીલાના દુરસ્ત નહિ. ફીર ગુસલ કરકે ઠએનેકે મુકામપર જાકર ઠએરે. ઓર ઈમામ ઉંટપર સ્વાર હો જબલે રહેમતકે પાસ કિબલે રૂખ પુકારકર દુઆ કરે. તમામ લોગ ઉસકે પીછે કિબલે રૂખ ખડે રહેકર સુને! ઓર આજીજીસેં રોવેં ઓર દુઆ કરેં.

ફીર જબ આફતાબ ડુબ જાય તો મુજદલફામે આવે. વહાં સીવાય વાદીએ મોહસીરકે તમામ જગા ઠએરનેકા મુકામ હય યહાં ઇમામ જબલે કુજાકે પાસ ઉતરે ઓર મગરેબ ઓર ઇશાંકી નમાજ એક અજાં ઓર એક ઇકામતસે પડે, મગરીબકી નમાજ રાહમે ઓર રાસતેમે પડના દુરૂસ્ત નહિ. રાતકો યહાં રહે ફજરકો અવ્વલ વકત તારીકીમે નમાજ પડે ફીર વહાં ઠએરે ઓર દુવા માંગે કિયુકે વાજીબ હય. ઓર અલ્લાહો અકબર કહે ઓર કલમા પડે ઓર લબએક પુકારે ઓર દુરૂદ પડે, ઓર જબ સુબેહકી સુફેદી ખુબ જાહીર હો જાવે તો મીનામે આવે ઓર જમરતુલ ઉકબાકો નાલીકે અંદરસે સાત કંકરીયાં મારે ઉપરસે મારના મકરૂહ હય; ઓર હર કંકરીકે સાથ અલ્લાહો અકબર કહે. ઓર પહેલી કંકરીસે લબએક કહેના મઓકુફ કરે, ફીર અગર ચાહે તો કુરબાની કરે; ફીર સરકે બાલ કતરવાય યા મુંડવાય. લેકીન મુંડવાના અફજલ હય, ઉસ વકતસે તમામ ચીજ હલાલ હો ગઇ. લેકીન અવરતસે સોહબત કરના દુરસ્ત નહિ. ફીર મીનાકે દીનમે યાને દસમીં તારીખ તવાફ કરના અફ-જલ હય. સાત બાર તવાફ કરે અગર તવાફુલ કુદુમકો કર ચુકા હો, ઓર સફા મરવેકે દરમિયાન ન દોડ ચુકા હો તો અબ ન દોડે. ફીર તવાફુલ જયારત કરકે મીનામે આવે, ઓર અગીયારવી તારીખકો તીન જગા કંકરીયા મારે અવ્વલ ખેફકી મસજીદકે પાસ. ફીર જો ઉસકે કરીબ હય. ફીર

જબરતુલ ઉકબાકો સાત સાત કંકરીયાં મારે ઓર હર કંક-
રીપર અલ્લાહો અકબર કહે ઓર પહેલે વ દુસરે મુકામપર
કંકરીયાં મારકર ઠેરા રહે ઇતની દેર કે જીતની દેરમે સુરે
બકર ખતમ હો સો અલ્લાહો અકબર કહે ઓર કલમા પડે,
ઓર ખુદાકા શુક્ર કરે. ઓર દુરૂદ પડે ઓર દુઆ માંગે.
લેકીન દસવી તારીખ ઓર અગીયારવી તારીખ કંકરીયાં
મારકે તવકુફ ન કરે. ઓર ફીર બારવી વ તેરવી તારીખ
ઇસી તરાંહ કરે અગર તેરવી તારીખ વહાં રહે તો યેહ મુસ-
તાહબ હય. અગર તેરવી તારીખ દુપેર ઢલેસે પહેલે કંકરીયાં
મારે તો વોહભી દુરસ્ત હય. યેહભી દુરસ્ત હય કે તેરવી
તારીખકો ફજર હોનેકે કબલ મીનાસે કુચ કરે ઓર અગર
સુબાહ હો ગઇ તો કંકરીયાં મારના વાજીબ હો ગયા. ફીર
જબ મકકેમે આવે તો સુન્નત હય કે અવ્વલ મોહસીબમે
ઉતરે અગર ચે એકે સાહતહી ઠએરે, ફીર જબ મકકેસે
સફરકા ઇરાદા કરે તો તવાફુલ સફર યાને રૂખસતકા તવાફ
સાતબાર કરે ઇસ્મે ન અકડે યા ન દોડે. ફીર જમ જમકા
પાની પીએ, ઓર બએતુલ્લાકા આસ્તાના ચુમે. ઓર અપના
સીના ઓર મુંહ મુંલતજીમમે લગાવે. મુલતજીમ ઉસ
મકાનકા નામ હય. જો હજરે અસ્વદ ઓર દરવાજેકે
દરમ્યાન હય. ઓર બએતુલ્લાકે પરદોસે ચીમટે, ફરી-
યાદીકી તરાંહ ઓર ખુબ કોશીશસે દુઆ માંગે ઓર રોવે,
ઓર રોતાહુવા પીછલે કદમ બએતુલ્લાકો દેખતા હુવા મસ-

જીદુલ હરામસે બાહીર નીકલે. ઓર અવરતેંભી મરદકી તરાહ કરેં લેકીન સરકોન ખોલે સીરફ મુંહ ખોલે મગર લબ્બેક પુકારકે ન કહેં, ઓર અવરતે દો સબ્જ મીનારકે અંદર ન દોડેં. ઓર સરકો ન મુંડવાય. બલ્કે થોડેસે બાલ કતરવાંયે ઓર સીયા કપડા ઉનકો પહેનના દુરૂસ્ત હય. ઓર આદમીયોંકે હુજુમમેં હજરે અસવદકે પાસ ન જાવે ઓર હેજકી હાલતમે સબ કરે મગર તવાફ ન કરે.

કીરાંન તમતાસે અફજલ હય ઇસ વાસ્તે કે પેગેમ્બર (સ) ને કીરાંહી કીય થા. અઓર ઇસ વાસ્તે કે ઉસમે મશકતભી જયાદા હય. "કીરાં ઈસકો કહેતે હએં કે હજ અઓર ઉમરાહકી મીકાતસે સાથહી નૈયત કરે યાને દો રકઅત અહેરામકે બાદ યું કહે, "અલ્લાહુમા ઇન્ની ઉરીદુલ હજ્જા વલ ઉમરતાફયસસીર હુમાલી વતકબ્બલ હુમા મીન્ની."

ફીર લબ્બેક કહે અઓર જબ મકકેમે પહોંચે તો ઉમરેહકા તવાફ કરે, અવ્વલ તીનબાર તવાફમેં અકડે, અઓર ઝપટે અઓર સફા મરવેકે દરમીયાન દોડે જીસ તરાંહ કે તવાકુલ કુદુમમે મજકુર હો ચુકા હય. લેકીન સર ન મુંડાય, ફીર તવાફકે બાદ અહેરામ બાંધે રહે. અઓર હજકે અઇયામમે હજ કરે અઓર જો કીરાં કરે વોહ તવાફુલ કુદુમ ન કરે ક્યું કે મકરૂહ હય. દસવી તારીખ કંકરાયોંકે મારનેકે બાદ કુરબાની કરે, અઓર મકદુર નહો તો

સાતવીં, આઠવીં, અઓર નવીં તારીખકો રોજા રખે. અઓર સાત રોજે અઇયામે તશરીકકે બાદ રખે. અગર પહેલે તીન રોજે ન રખે તોં ઉસપર કુરબાની કરના લાજીમ હો ગયા. અઓર ઉમરાહકે બાદ અરફાતકા વકુફ કરે તો ઉમરાહ બાતીલ હો ગયા અઓર ઉસકી કજા કરે અઓર ઉમરાહ છોડનેકે બદલે કુરબાની કરે. અઓર તમત્તા અફજલ હય. નીરિ હજસે તમ-તાકા યેહુ તરિકા હય કે મીકાતસે હજકે ઐયામમે ઉમરેહકી નૈયતસે અહેરામ કરે અઓર ઉંમરેહકા તવાફ અઓર સઈકરકે સર મુંડવાવે, યા બાલ કતરવાવે, અઓર અવ્વલ તવાફસે લબ્બેક કહેના મઓકુફ કરે. ફીર જબ આઠવીં તારીખ જીલહજકી આવે હજકા અહેરામ કરે, મુકરરદકી તરાહ યાને (નીરેહજ કરનેવાલેકી તરાહ) લયકીન ઈસકો લાજીમ હય કે તવાકુલ જ્યારતમે તીન તવાફમે અકડે અઓર ઝપટે, અઓર સફા મરવેકે અંદર દોડે અઓર દસવી તારીખ કુરબાની કરે. અઓર આજીજ હોતો કીરાં વાલેકી તરાંહ રોજે રખ્ખે.

ગુનાહોંકે કફારેકા બયાન.

અહેરામવાલા કીસી આજાકો ખુશબો લગાવે, યા સર-પર મેહેંદીકા-ખીજાબ કરે, યા તેલ લગાવે, યા સીયા કપડા પહેને, યા નાખુન કાટે દોનો હાથ પાઉંકે યા એક હાથ યા એક પાઉંકે, યા તવાફુલ કુદુમ યા તવાફુસ્સદર નાપાકીકી

હાલતમેં કરે, યા ઈમામસે પહેલે અરફાતસે ચલા આવે, યા તવાફુલ જ્યારતસે તીન શુત યા કમ તરક કરે, યા મીના અઓર હરમકે સીવા અઓર કહી સર મુંડાવે, યા બોસા લેવે, યા શહવતસે અવરતકો છુવે યા હલ્ક અઓર તવાફુલ જ્યારતકો કુરબાનીકે દીનોંસે તાખીર કરે યા કીસી ઇબાદતમે તકદીમો, તાખીર કરે, જયસે કંકરીયાં મારનેસે પહેલે સરકો મુંડાવે તો ઉસપર કુરબાની કરના વાજીબ હુવા બકરી યા ગાયકી કુરબાની કરે.

કમ આજાકો ખુશબો લગાવે યા સરકો ઢાંકે, યા સીયા કપડા એક દીનમે કમ પહેને, યા ચોથાઇ સરસે કમ મુંડવાવે, યા પાંચ ઉંગલીયોંસે કમકે નાખુન તરાશે, યા કીસી અઓર મહેરમ યા હલાલકા સર મુંઢે, યા તવાફુલ કુદુમ બે વુજુ કરે, તવાફુલ સદરમે તીન શુત કરે, યા તીન મુકામોસે જ્યાદા કીસી મુકામકી કંકરીયાં મારના છોડ દેવે તો નીસ્ફ સાઅ ગેહું સદકા દેવે અઓર અગર બીમારીકે સબબસે, યા કીસી અઓર સબબસે ખુશબોદાર ચીજ લગાવે, યા ચોથાઇ સરકો મુંડવાવે તો કુરબાની કરે, તીનસાઅ ગેહું ફકીરકો દેવે યા તીન રોજે રખ્ખે. અગર કબલ વકુફ અરફાત કે જીમા કરે તો હજ બાતીલ હુવા કુરબાની કરે. દુસરે સાલ ઉસકા કજા કરે, અગર અહેરામવાલા શીકાર કરે યા કીસીકો શીકાર બતલાવે, કસદન યા સહેવન તો ઉસપર ઉસકા બદલા હય. યા શીકારકા જાનવર

દરીંદા હો યા કુછ અઓર ઉસકા બદલા યેહુહયેકે જો વહાંકે દોઆદીમી ઉસકી કીંમત અટકલે ઉસ કીંગતકા જનાવર મોલ લેકર મકેમે કુરબાની કરે, યા ગેહુંકા સદકા દેવે; હરમીસ્કીનકો નીસફ઼સાઅ ઓાર અગર શીકારકો જખમી કરે, યા ઉસકે રૂએ નોંચે, યા ઉસકા આજા કાટે તો બકદર નુકસાનકે કફ઼ારા દેવે. અઓર જાનવરકે પર ઉખેડે, યા ઉસકે પાંઉ કાટે તો ઉસકી કીંમત દેવે. અગર ઇંડા તોડનેસે મુરદા બચ્ચા નીકલે તો બચ્ચેકી કીંમત દેવે, અઓર હરમકી ઘાંસ કાટે યા ખુદરો દરખતકો જો કીસીકી મીલ્કતમેસે કાટે તો ઉસકી કીંમત દેવે, અગર સુકા હો તો કુછ નહિ. અઓર અગર જું મારે, યા કપડા જુકે લીયે ધુપમેં ડાલે જીસ્સે જું મર જાવે તો કુછ સદકા દેવે જીતના ચાહે, અઓર અગર કૌવા, ચીલ, બીચ્છુ, સાંપ ચુંહા, બાવલા કુત્તા મારે તો કુછ મુજાએકા નહિ. પીસ્સુ, મચ્છર, થાંચર, કછવા, દરીંદા જાનવર જો હુમલા કરે ઉસકો મારના દુરસ્ત હય. અઓર મહેરમકો દુરસ્ત નહિ કે ગાય અઓર બકરી વ ઉંટ અઓર પાલુ મુરઘી અઓર બદકકો જીબા કરે ઓાર અગર ગએર મહેરમને શીકાર કીયા હોવે બગેર ઉસકે ઇ-શારેકે તો મહેરમકો ઉસકા ગોસ્ત ખાના દુરસ્ત હય.

અગર એહેરામ બાંધકે બીમારીકે સબબ યા દુશ્મ-નકે ખોફ઼સે હજ ન કર સકે તો અપની તરફ઼સે કીસીકે સાથ કુરબાની મકેમે રવાના કરે. અઓર કુરબાનીકા દીન મુકરર

ફર દેવે, અગર નીરી હજકી નૈયતકી હોતો એક કુરબાની, અએર અગર કીરાંકી નૈયત કી હોતો દો કુરબાની ભેજે, ફીર જીસ દીન કુરબાની હોવે ઉસ દીન અપના અહેરામ ઉતારે અઓર અગર કુરબાની ભેજે અઓર ઘર પલટ આવે અઓર અહેરામ બાંધે રહે તોભી દુરસ્ત હય, ફીર દુસરે બરસ કજા કરે, અઓર અગર કુરબાની રવાના કરને-કે બઅદ સેહત પાલે અગર ખોફ દુર હોવે તો હજ પડનેકો રવાના હોવે.

દુઆ કુબુલ હોનેકે મુકામ.

કઅબેકે અંદર અઓર મુલતજીમ અઓર હજર અસ્વદ, અઓર તવાફ, અઓર સફા, મરવાકે દોડમે, અઓર જમ જમ અઓર મુકામે ઇબ્રાહીમ અઓર અવ્વલ કઅબા નજર પડનેમે અઓર રૂકનેયમાની અઓર હતીમ, ઓર મીઝાબે રહેમતકે નીચે અઓર મીનામે ચોદવી રાતકી આધી રાતમે અઓર અરફાત અઓર મજદુલફાકે કયામમે દુઆ કબુલ હોતી હય ઇસ લીયે ઇન મુકામોપર જરૂર દુઆએ પડના.

સફરૂસ સઆદતમેં હય કે હજરત (સ) કી નજર બએતુલ્લા શરીફપર પડતી તો રફાયે દેન કરતે. ઓર અલ્લાહો અકબર કહેતે અઓર યેહ દુઆ પડતે. "અલ્લા હુમા અંતસ સલામો વ ઇલેએકા યઉદુસ સલામો હૈયના રબ્બના બીસ

સલામો વ મીનકસ સલામો વ અદખીલના દારસ સલામો તબારકતા વતઆલેતા યા જલ જલાલે વલ ઇકરામ અલ્લા હુમા ઝીદહાજલ બએતે તશરિફન વ તાઝીમોવ વ તકરીમવ વ માંહાબતન વ ઝીદમનહજહું વઅ તમરહુ તકરીમન વ તશારીફન વ તઆઝીમન વ બિરન્ન."

અઓર રૂકને યમાની અઓર હજરે અસવદ કે દરમિયાન યેહ દુઆ પડતે થે. "રબ્બના આતેના ફીદ દુનિયા હસનતવ વ ફીલ આખેરતે હસનત વકેના અજાબન નાર."

અઓર મુકામે ઇબ્રાહિમકે પાસ યેહ આયત પડતે થે. "વતતખજુ મીન મુકામે ઇબ્રાહીમા મુસલ્લા."

અઓર સફાકે નજદીક યેહ આયત પડતે થે. "ઇન્નસ સફા વલ મરવ તામીન શઆએ રિલલાહ."

અઓર જબ અરફાતપર ચડતે તો અલ્લાહો અકબર કહેતે અઓર યું ફરમાતે થે "લા ઇલાહા ઇલ્લીલ્લાહો વા દહુલા શરિકલહુ લહુલ મુલકો વ લહુલ હમદો વ હોવા અલા કુલ્લે શએન કદીર, લાઇલ્લાહા ઇલ્લીલ્લા વા દહુ વ સદકા વ આદહુ નસરા અબદહુ વ હજમલ અબા જાહ વહદહુ." અઓર યેહ દુઆ ફરમાતે, "અલ્લાહુમા ઇનના નસ અલોકા મોઝીબાતે રહેમતેકા વ અજાએમાં મગફેરતેકા વલ ગનીમતા મીન કુલ્લે બીરરિન વસ સલામતા મીનકુલ્લે ઈસમીન લા તદાલીજમ બન ઇલ્લા ગફરતહુ વલા હમમન ઇલ્લા

ફરજતહુ વલા કરગન ઇલ્લા કશફતહુ વલા હાજતન ઇલ્લા કદેતહા."

ઓર હજરત (સ) અરફાતમે હાથ ઉઠાકે યેહ દુઆ ફરમાતે, "અલ્લા હુમા લકલ હમદો કલ્લજી તકુલો વખએરન મીમ માતકુલો અલ્લા હુમા લકા સલાતી વનોસોકી વ મહયાઇ વ મમાતી લીલ્લાહે રબ્બીલ આલમીન, વ ઇલ્લેયકા મઆલી વલ કાકિરાની અલ્લાહુમા ઇન્ની આઉઝોબેકા મીન અઝા બીલ કબરે વ વસવસતસ સદરે વ શતાતીલ અમરે અલ્લાહુમા ઇન્ની આ ઉઝોબેકા મીન શરેમા તજ રેઆબે હીરરીહો અલ્લાહુમા ઇનનકા તસ મઓ કલામી વ તરા મકાની વ તઆલમો સીરરી વ અલ્લા નિયતી વ લા યખફા અલેકામીન અમરી અનલબાએ સુલ ફકીરૂલ મુસતગીસુલ મુસતજીરૂલ મઓલરેફો બેઝોનુબી અસ અલોકા મસ અલતન મસાકીના વબતહેલો ઇબતે હાલલ મુજનીબીજ જલીલે વ અદઉકા દુઆ અલ ખાએફોદ દરીરેમન ખદયત લકા રકબત વફાદતહુ તલક અયના હો વ જલ્લા જસદહુ અનફહુલકા અલ્લા હુમાલા તજઅલની બેદોઆએકા રબ્બે વરગેમા શકીયન વકુબીન રઉ- ફર રહીમન યા ખએરલ મસ- ઉલીના વયાખએરલ મોતીન"

અઓર અરફેકે દીન અકસર ઇસકો ફરમાતે. "લા ઇલાહા ઇલલિલ્લાહો વહદહુ લા શરીકલહુ લહુલમુલ કો વલહુલ હમદો બેયદેહીલ ખએરો વ હોવાઅલા કુલ્લે શએનકદીર"

અઓર હદીસમે આયા હય કે હજરત રસુલે ખુદા ફર-માતે હુએ કે અરફાતમે મેરી ઓર દુસરે પએગંબરાં કી દુઆ યેહ થી.

"લા ઇલાહા ઇલ લલ્લાહો વહાદહુલા શરીકા લહુ લહુલ મુલકો વ લહુલ હમદો વ હોવા અલાકુલ્લે શએન કદીર અલ્લાહુમજ અલ ફી કલબી નુરન વ ફી સમઈ નુરન વફી બસરી નુરન અલ્લા હુમશ રાહલી સદરી વ યસ સીરલી અમરી આઉંજોબેકા મીન વસ વા સીસ સદરે વશતાતીલ અમરે અલ્લાહુમા ઇન્ની આઉંજો બીકા મીન શરેમા યલેજો ફીલ લએલે વ શરેમા યલેજો ફીન ન હારે વ શરરેમા તહબ્બો બીહીર રીહો વમીન શરેરે બવાયે કદ દહરે."

ખાસ જરૂરી દુઆએ.

અહેરામ દુગાના મસજીદમે દુરસ્ત હય 'અગર મીકાત પર મસજીદ હોતો ગએર મકરૂહ હય. કપડે અહેરામકે પહેનકે દો રકઅત નમાજ સુન્નત અહેરામકી નૈયત કરે પહેલી રકઅતમેં સુરે ફાતેહાકે બાદ સુરે કાફેરૂન અઓર ઉસકે બાદ યેહ પડે "રબ્બના લાતુજીગ કુલુબના બાદા ઇજ-હદૈયતના હબલેના મીન લદુનકા રહેમતન ઇન્ન અંતલ વહહાબ."

અઓર દુસરી રકઅતમે સુરેફ તેહકે બાદ સુરેએ ખલા-સકે બાદ યેહ પડે.

"રબ્બના આતના માન લ દુનકા રહેમતવ વ હૈયેલના મીન અમરેના રશદા." અઓર સલામ ફીરાનેકે બાદ જીકે મુતાબીક યું જબાનસે કહે ફકત હજ પડનેવાલા કહે "અલ્લાહુમા ઇન્ની ઉરીદુલ હજ્જા ફયસ્સ સીરહોલ્રી વ તકબ્બલ્લ હો મીન્ની" અઓર બાજોંને યેહુભી પડા હય. "વ આ ઇન્ની અલેહે વ બારિકલી ફીહે નવે તુલ હજા વ અહેરમ તોબેહિ લીલ્લાહે તઆલા."

અઓર મુતેમત્તા યાને જો ઉમરા કરકે હલાલ હો જાએગા ફીર મકકેસે હજકે વકત હજકી નિયત કરેગા વોહ શખ્સ યું કહે "અલ્લા હુમા ઇન્ની ઉરીદુલ ઉંમરતા ફયસ સીરહાલી વ તકબ્બલ હા મીન્ની" અઓર પહેલે જો લફ્જ યહાંભી જયાદા કરે તો ઈસી તરાંહ "યા ઇન્ની અલેહા વ બારીકલી ફીહા નવેતુલ હજ્જા ન આહરમતો બેહા લીલ્લાહે તઆલા." કહે. અઓર કારન યું નૈયત કર. "અલ્લાહુમા ઇન્ની ઉરીદુલ ઉમરાતા વલ હજ્જા ફયસ્સ સીરહુમાલી વ તકબલ હુમા મીન્ની વ અઉન્ની અલેહેમા વ બારકલી ફીહી મા નવેતુલ ઉમરતા વલહજ્જા વ આહરમતો બેહીમા લીલ્લાહે તઆલા."

ફીર લબ્બેક પુકારે ઇસ તરાહસે "લબ્બેકા અલ્લા હુમા લબ્બેકા લબ્બેકા લા શરીકાલકા વા લબ્બેકા અનલ હમ્દા વ નયામતા લકાવલ મુલ્કો લાશરીકાલકા" અઓર ઇસસે જયાદા કહેના મુસતહબ હય જયસે "લબ્બેકા વ

સઆદેકા વલ ખેરોકુલલેહી બે યદેકા વર રગબાઓ ઇલે-
યકા વલ અમલો લબ્બેકા ઈલાહલ હકકે લબ્બેકા" ઓર
હજ યાતો ઉમરાહ જીસકી નૈય્યત કી હો, ઉસકાભી જીક્ર
લબ્બેકમે કરે તો બહેતર હય. જયસે કે, "લબ્બેકા બે
હજ્જાતીન હક્કન યા લબ્બેકા બે ઉમરતીન વ હજ્જતીન
હક્કન"લબ્બેક કહેનેકે બાદ દુઆભી પડના મુસતહબ હય.
જયસે કે, "અલ્લાહુમા આઇન્ની અલ્લા ફરજીલ હજ્જે વ તક-
બલ હો મીન્ની વ જઅલની મીન વફ્દેકલ લજીના રદેયતા
અનહુમ વર તદેતા વત કબલ તા અલ્લાહુમા ઓહરેમુલકા
શારી વ બશરી વ દમી વ અગ્જામી મીન્નારે વ કુલ્લા
શએઈન હર રમતહો અલ્લ મહોરમે અબતગીએ જાલેકા વ
જહ કલ કરીમે" ફીર પસ્તાવા કરે અઓર દુરૂદ પડે અઓર
જો ચાહે સો દુઆ પડે જયસે કે, "અલ્લા હુમા ઇન્ની
અસઅલોકા રદાકા વલ જન્નતા વ આઉંજો બેકા મીન ગદ-
બેકા વનનાર."

અઓર જબ હરમે મહોતરમકી સરહદપર પહોંચે તો
ઇતમીનાને કલબ અઓર જાહીરે બાતીન અજમત અઓર
વિકારસે નંગે પાઉં અસતગફાર કરતા દુઆએ માંગતા
પીયાદા જયસા કએદી હાકેમકે સામને જાતા હય ઇસી
તરાંહ દાખીલ હોવે અઓર યેહ દુઆ પડે, "અલ્લાહુમા
ઇન્ના હાજા હરમોકા વ હરમો રસુલેકા ફહુરરીમ લહ મી
વ દમી વ અજમી વ બશરી અલન્નાર અલ્લાહુમા અ

મીન્ની મીન અજાબેકા યોમા તુબઅસો ઇગાદોકા" અઓર આબુલફ્ફજલ ફીરમાનીને ઈતના જ્યાદા કીયા હય," અન્નઅલ્લોકા બે અનનકા અન તલ લાહુલ લજી લા ઈલાહા ઇલલા અંતર રહેમાનુર રહીમ અનંતા સલ્લી અલા મોહોમદીન વ અલા આલેહી વ અસહબેહિ વસલ્લમ."

જબ શહેરે મકકા નજર પડે તો યેહ કહે. "અલ્લા હુમમજ અલ લીબેહા કરારમ વરજુકની બેહા રીજકન હલાલન."

અઓર જબ બએતુલાકે પાસ જાવે તો વહાં બએઠે અઓર ઉપરકી દુઆ પડે અઓર યેહ કહે. "રબ્બના આતેના ફીદ દુનિયા હસન તંઉ વફીલ આખેરતેહસનતોં વકેના અજાબનનાર."

અઓર બએતુલ્લામેં દાખલ હોવે તો દુઆ માંગતા દુરૂદ પડતા પહેલે દહના કદમ આગે બડહાવે અઓર યું કહે. "આ ઉજો બીલ્લા હીલ અજીમે વ બેવ જહે હીલ કરામે વ સુલતાને હીલ કદીમે મોનશ શએતાનીર રજીમે બિસ્મીલ્લાહે વસ સલવાતો વસલામો અલા રસુલીલ્લાહે અલ્લા હુમગ ફીરલી જમીઆ જુનુબી વફ્તેહલી અબવાઓ રહેમતેકા અલ્લા હો અકબર અલ્લાહો અકબર અલ્લાહો અકબર લાઈલાહા ઇલલલ્લાહો વલ્લાહો અકબર" ફીર ઇસ તરાંહસે દુઆ માંગે અઓર હજરે અસવદકે પાસ આવે.

"અલ્લા હુમા અંતસ સલામ વ મીનકસ સલામ વ

ઈલેકા યરજે ઉસ સલામ હૈયના રબ્બના બીસ સલામ અલ્લા હુમ્મા ઝીદ બએતકા હાજા તશરફીન વ તઆઝમન વ તકરીમન વ બીરરન વ મહાબતન"

બઆદ હજરે અસવદકો ચુમકે યેહ કહેતા હુવા, "બીસમીલ્લાહે વલ્લાહો અકબર વ લીલ્લાહીલ હમદો વસ સલાતો અલા મોહમદીન રસુલીલ્લાહે અલ્લાહુમા ઇમાનન બેકા વ તસદીકન બીકીતાબેકા વ વફાઅન બે અહેદેકા વ ઇત તબાઅન લેસુનતે નબીયેકા મોહોમદીન સલલ્લાહો અલૈહે વ આલેહી વ સલ્લમ." તવાફ શરૂ કરે.

મુલતઝીમકે પાસ યેહ કહે. "રબ્બના આતેના ફીદ દુનિયા હસન તંઉ વ ફીલ આખેર તે હસનતૌં વકેના અજા-બન્નાર સુબહાનલ્લાહે વલહમદો લીલ્લાહે વ લઇલાહા ઈલલ્લિાહો વલ્લાહો અકબર વલા હોલ વલાકોવતાઈલ્લા બિલ્લાહીલ અલીયીલ અઝીમ."

હજરે અસવદકો ચુમકે યેહ કહે "બિસમીલ્લાહે વ અલ્લાહો અકબરો વલીલ્લાહીલ હમદો વસ સલવાતો અલા રસુલિલ્લાહે અલ્લા હુમા ઇમાન બેકા વ તસદીકન બેકિતા-બેકા વ વફાઅન બે અહેદેકા વ ઈનતીબાઅન લે સુન્નતેહી નબીયેકા મોહોમદીન સલલ્લાહો અલેહે વ આ લેહી વ સલ્લમ." ફીર તવાફ શુરૂ કરે.

મુલતેઝીમકે પાસ યેહ કહે, "રબ્બના આતેના ફીદ દુનિયા હસનવંત વ ફીલ આખેરતે હસનતંવ વ કેના અજા-

બનનારે સુબહાનલ્લાહે વલ હમદો લીલ્લાહે વ લો કૌવતા ઇલ્લા બિલ્લાહીલ અલીયુલ અજીમ."

બાએ કઅબાકી યેહ દુઆ હય અલ્લા હુમ્મા હાજલ બએતો બએતોકા વ હાજલ હરમો હરમોકા વ હાજલ અમનો અમનોકા વ હાજલ મુકામો મકામુલ આયેજે બેકા મીનનનારે અલ્લા હુમા કનનેની બીમા રજકતની વ બારિક લીફીહે વખલુફ અલા કુલલે ગાયબતીલની બે ખયરે લા ઇલાહા ઇલલીલ્લાહો વાહદુ લા શરિકલહુ લહુલ મુલકો વ લહુલ હમ્દો વહોવા અલા કુલ્લે શએઇન કદીર."

રૂકને ઇરાકીકે પાસ યેહ પડે. "અલ્લા હુમા ઇન્ની આઉઝોબેકા મીનશ શકકે વશ શીરકે વન નીફાકે વશ શીકાકે વ સુઇલ અખલાકે વશ સુઇલ મુનકલબે ફીલ અહેલે વલ માલે વલ વલદે."

મીજાબે રહેમતકી યેહ દુઆ હય. "અલ્લા હુમા અજીલલની તહતો જીલ્લે અરશેકા યવમા લાજીલ્લા ઇલ્લા જીલલુકા વલા બાકી ઇલ્લા વજહોકા વસ કેની બેકાસે મોહોમદીન સલલ્લાહો અલેહે વ અલા આલેહી વ અસહાબીહી વ સલ્લમા શરબતન લા અજમાઓ બાદહા અબદન."

રૂકને શામીકે પાસ યેહ પડે. "અલ્લાહુમ મજ અલહુ હજજન મબરૂરન વ સાયન મશકુરન વ જમબન મગપુરન વ તીજારતન લન તબુરા યા અજીજો યા ગપુરો રબ્બી ગફીર વર હમ વ તજાવજ અમા તાલમ ઇનકા અનતલ

અ અજ્જુલ અકરમો યા આલેમોમા ફીજ સુદુરે અખરીજની મીનજ જુલેમાંતે ઈલનનુર."

રૂકને યમાનીકીકે પાસ યેહ પડના. "અલ્લા હુમા ઇન્ની અસઅલોકલ અફવા વલ આ ફીયતા ફીદ્દીને વદ દુનિયા વલ આખેરતે."

રૂકને યમાની અઓર હજરે અસવદકે બીચમે યેહ પડે. "રબ્બના આતેના ફીદ દુનિયા હસનતવ વ ફીલ આખરતે હસનતંવ વ કેના અજાબન નાર" ઇસ તરાંહ સાત મરતબે અઓર પડતા જાવે.

જમ જમ પીનેકે વકત યેહ દુઆ પડે. "અલ્લા હુમા ઇન્ની અસ અલોકા ઈલમન નાફેઅન વ રીજકન વા સેયન વ અમલન સાલેહન વ શીફાયન મીનકુલ્લે દાઈન."

જમ જમ પીકે હજરે અસવદકો ચુમે અઓર બાબુસ સફાસે નીકલકે યેહ પડતા હુવા સફાપર આવે. "અબદવ બેમા બદઅલ્લાહો બીહી બિસ્મીલ્લા હીર રહેમાન નીર રહીમ ઇનનસ સફા વલ મરવના મીન શઆઇરીલલાહે ફમન હજ્જલ બએતા અવે તમરા ફલાજુનાહા અલેહે અંઇયત તઉ વફા બેહીમા વ મન ત તઉવા ખયરન ફઇન નીલ્લાહા શાકીરૂન અલીમ." અઓર આફતાબ ગુરૂબ હોનેતક યેહ દુઆ પડે. અલ્લા હુમા આતિક રકબતી વ અવસેલી મીનલ રીજકીલ હલાલે વ અસરિફ ફસકતલ જીન્ને વલ ઈનસે." બઅદ મુજદલફાસે મીનાકો જાતે વકત વાદીએ મોહસ્સરમે

દોડતા જાવે અઔર યેહ કહે, "અલ્લા હુમા લાતકતુલના બેગદબેકા વલા તોહલીકના બે અજાબેકા વ આફેના કબલા જાલેકા."

રમી જમારમે હર કંકરીપર યેહ પડે. "બીસ્મીલ્લા હે અલ્લાહો અકબરો રગમન લીશ શયતાને વ હરબોહુ રીદ-નલીર રહેમાને લુત્ફહુ અલ્લા હુમજ અલહુ હજ્જન મબરૂરન વ સેઅન મશકુરન વ જંમબન મકફુરન" અઔર કુરબાનીકે વકત યેહ દુઆ પડે. "ઇન્ની વજ જહતો વજ હેયાલીલજી ફતરસ સમાવાતે વલ અરદા હનીફંઉ વમા અના મીનલ મુશરકીના ઇન્ના સલાતી વ નુસોકી વ મહયાયા વ મમાતી લીલ્લાહે રબ્બીલ આલમીના લા શરિકલહુ વબેજા લેકા ઉમરેતો વ અનામીનલ મુસલેમીના અલ્લા હુમા તકબ્બલ મીન્ની હાજન્ન નુશકા વજ અલાહા કુરબાનન બે વજહેકા વ અજજીમ અજરી અલેહા."

જબ ઘરકે ફીરનેકા ઇરાદા કરે તો તવાફે અલવીદા જીસકો *ઇદતિબા કહતે હુએ કરે. બઅદ તવાફકે તીન દમ તીન જમ જમ પડે હર દમમે યેહ પરે. "બીસ્મોલ્લાહે વલ હમદો લીલ્લાહે વસ સલવાતો અલ્લા રસુલીલ્લાહ," અઔર આખીર મરતબા "અલ્લા હુમા ઇન્ની અસ અલોકા રીજકન વા સેઅન વ ઇલમન નાફેઅન વ શીફાઅન મીન

* ઇદતિબા યાને, બગલકે નીચેસે કપડા નિકાલકર મુંઢે પર રખના,

કુલ્લે દાઇન" પડે. અઓર તબરકન પાનીસે નહાયે યા સરપર ડાલે, અઓર ઉસકી તરફ દેખે જયસા કઅબેકો દેખના ઈબાદત હુય વયસા જમજમકો દેખ-નાભી ઈબાદત હુય. અઓરે તબરૂકકે વાસ્તે પાની ઘરકો લે આના દુરૂસ્ત હુય. શમે ઓર અતર કઅબેકા ખાદીમોસે મોલ લેના દુરૂસ્ત નહી. કઅબેકા ગીલાફ મોલ લેના દુરૂસ્ત હુય ફીર મુલતીજીમસે લગકે રોવે અઓર દુઆ માંગે, બાબે કઅગાકો ચુમકે દુઆ માંગના હુઆ અઓર રોતા હુંવા ઉસકી જુદાઇપર અફસોસ કરતા હુવા ઉલટે પાંઉ આહેસ્તા આહેસ્તા અઓર તાજીમ વ તવકીરકે સાથ કઅબેકો દેખતા હુવા બાબે અલવીદાસે બાહેર આવે અઓર જો કુછ હોસકે ખયરાત કરે કે વહાં એક રૂપેકા સવાબ લાખ રૂપેકે બરાબર હુય.

મકકે (મો) સે મદીને (મુ) કી મંજલ.

વાદીએ ફાતમા.

મકકેસે રવાના હોમેકે બઅદ કાફલા અઠારા ઘંટે કો યહાં આતા હુય. યેહ મુકામ મકકેસે બારા કોસપર હુય. વા દીએ ફાતમા એક પહાડી મુકામ હુય. ઇસીલીયે ઇસકો

વાદીએ ફાતમા કહતે હુએં. યહાં કોઇ જ્યારતગાહ નહિ, અલબત્તા યેહ મીલ્ક હજરત ફાતમા બીન્તે અસદ વાલેદએ હજરતઅલીકી યેહ વજહે તસમીયાં હય. યહાંકી આબોહવા બહોત ઉમ્દા હય, બદદુ લોગ મેવા વગેરે બેચનેકો આતે હુએં, મગર ઉનકો કાફલેમેં દાખલ હોને નહિ દેતે. કાફલા હમેશાં દોપહેર બઅદ સફર કરતા હય. તમામ રાત સફર કરકે નવ દસ બજે સુબેહકો કયામ કરતા હય. કયું કે તકલીફ ન હોવે.

ઉફ્ફાન યા ઉશફાન.

વાદીએ ફાતમાસે રવાના હોનેકે બઅદ અઠારા ઘંટેકો કાફલા યહાં આતા હુય. યેહ રેગસ્તાની મુકામ હય. સહાબએ કીરાનકે બનાએ હુએ કુએ યહાં મઓજુદ હુએં. ચહાર કુવે ચહારો અસહાબને યહાં બનવાએથે. પાની આગે નહિ મીલ તકતા ઈસી લીયે યહાંસે લે લેતે હુએં. બીર અબુબકર, બીર ઉમર, બીર ઉસમાન, બીરે અલી! ઈન ચહારોંકા પાની સર્દ ઓર શીરીન હય.

ખલીશ.

ઉશફાનસે રવાના હોનેકે બઅદ કાફલા તેરા ઘંટેમે યહાં આતા હય. યેહ ગરમ ઓર ખુશ્ક પહાડી મુકામ હય. કુવે યહાંસે બહોત દુર હય ઈસી લીયે પાની નહિ મીલ સ-

કતા. ખજુર, ચાંવલ, ઘી વગેરે યહાં મીલ સકતા હય, યહાં કોઈ જયારત ગાહ નહિ હય. યહાંપર ચોરોંકા ખતરા રહેતા હય.

કુજીમા યા કદીમા.

ખલીશસે રવાના હોનેકે બઅદ કાફલા તેરા ઘંટેકો યહાં આતા હય યેહ સખ્ત પહાડી મુકામ હય. બદદુ લોગોંકી યહાં જયાદા બસ્તી હય. જીદેહસે મદીનેકો જાનેવાલા કાફલા યહાંપર મીલતા હય. કદીમાકો અકસર ગદીમાભી કહેતે હએં. યહાંકે બદદુ લોક બહોતસી ચીજે બેચનેકો આતે હએં બહોત હુશીયાર રહેના ચાહીએ.

રાબ્બીક.

કદીમાસે રવાના હોનેકે બઅદ કાફલા બારા ઘંટેકો યહાં આતા હય. યેહ રેગસ્તાની મુકામ હય હજજે ગદીરકે કાફલે યહાંસે સાથ હોતે હએં.

રાબ્બીકમે સુલતાની ફોજ રહેતી હય, અઓર એક કીલ્લા બના હુવા હય. પાની આગેકે વાસ્તે બહોતસા લે લેના ચાહીએ. દરિયા યહાંસે દો કોસકે ફાસલેપર હય. યહાંસે જીદેહકો જાનેવાલોકા અકસર રાસ્તા હય.

મુસ્તુરાહ.

રાબ્બીકસે રવાના હોનેકે બઅદ કાફલા પંદરા ઘંટેકો યહાં આતા હય. યેહ રેગસ્તાની મુકામ હય. યહાં આબાદી બિલકુલ નહિ. તુસ્તુરાહસે જાનેવાલોકો એક રયાલ જયાદા

દેની પડતી હય. ગમ્મેગદીર જહાં સીરફ શીયા લોગ જાતે હએ, વોહ રાસ્તા યહાંસે દસ ઘંટે તકકા હય.

યહાંસે એક રાસ્તા બદરકો જાતા હય. પહેલી મંજીલ જમ્મન મેજહાં પાની તક નહિ મીલતા. બાદ પંદરા ઘંટેકા રાસ્તા ફીર સાત પહેર ચલકર બદર પહોંચતો હએં. ફીર વહાંસે દો માઇલપર શહીદાને બદરકે મજાર હએં. બદરસે સફરાબાદીકો રવાનગી હય ફીર બીર શેખપર મદીનેકે કાફ-લોસે મીલ જાતે હએં.

બીર શેખ.

મુસ્તુરાહસે કાફલા રવાના હોનેકે બઅદ બારા ઘં-ટેકો યહાં આતા હય. યેહ રેગસ્તાની ઓર પહાડી મુકામ હય. આબાદી બીલકુલ નહિ. ઓર કોઇ જયારતગાહ નહિ. હય. યહાં પર દો કુવે હએં જીરગા પાની કુચ્છ ખારા હય. સો હાથ ઉંડા હય, અગર સબસે પહેલે મીલા તો ઠીક નહિતો ફીર નહિ મીલતા.

બીર અબુલ અહેશાન યા ઇબનુલ અહેશાન.

બીર શેખસે કાફલા રવાના હોનેકે બઅદ નવ ઘંટેમે યહાં આતા હય. યહાં આબાદી થોડીસી હય. યહાં પહાડી બહોત સખ્ત હય કોઇ જયારતગાહ નહિ હય. તમામ મંજીલોસે યેહ મુકામ બહોત સખત હય. ઘાટીયોસે ઇસકદર તંગ વ તારીક રાસ્તા હય કે એક ઉંટ આગે પીછે ચલ

સકતે હુએં ઓર રાસ્તા ઉંચા નીચા હય, કાફલેકે લુટજાનેકા ખોફ રહેતા હય. હુશીયાર રહેના ચાહીએ.

ખલીશ.

ઇબનુલ અહેશાનસે રવાના હોનેકે બઅદ અઠારા ઘંટેકો કાફલા યહાં આતા હય. કુચ્છ કુચ્છ ફાસલેપર બહદુ લોગ આબાદ હય. ચહારોં તરફ પહાડ હય. પહાડ કે રહેનેવાલે બહદુ લોક કાફલેકી ખબર સુનકર ખજુરે બેચને આતે હુએં. યેહ મુકામભી કરીબ કરીબ બીર અહેશાનકે જયસા સખ્ત હય.

બીર અબ્બાસ.

ખલીશસે રવાના હોનેકે બઅદ બારા ઘંટેમે કાફલા યહાં આતા હય. યહાં કીસી કદર આબાદી હય. પહાડા ઓર રેગસ્તાની મુકામ હય, યહાં પાની બહોત કમ મીલતા હય, બાજે વકત એક રૂપેએકોભી એક મસ્ક પાની નહિ મીલ સકતા શીયા લોગોકે કાફલે અકસર બીર અબ્બાસમેં નહિ આતે, બલકે ઇસ મંઝીલકો લાઇનપર છોડકે સાથ કુરએશકો રવાના હોતે હુએં. શીયાકે કાફલે યહાં ઘાંસ નહિ લેતે ઓર સુન્નીકે લેતે હુએં.

કુરેશ બઆર.

ખલીશસે શીયાકે કાફલે સાત પહેરમે. ઓર બીર અબ્બાસકે કાફલે સોલા ઘંટેમે યહાં આતે હુએં. યેહ રાસ્તા

પહાડોંકે અંદરસે ગયા હય. યહાં દો કુવે શીરીન હય મગર ખતરનાક મુકામ હય.

મદીને (મુ) યા યશરબ.

કુરેશ બઆરસે રવાના હોનેકે બઅદ અઠાગ ઘંટેકો કાફલા યહાં આતા હય. મદીનેમે ૨૫ હજાર મકાનાંત ઓર ૭૫ હજાર આદમીકી આબાદી હય યહાંકી જમીન લીલી આબોહવા ઉમદા હય, શહેર પનાહકા કિલ્લા હય. કાફલેવાલોંકો પહેલે મસજીદે નબવીકે મીનાર માલુમ હોતે હુએ, સબલોગ તાજીમકે લીયે ઉતર પડતે હુએ ગુશલ વુજુ કરકે બાબુસ્ સલામસે દાખીલ હોતે હુએ. મસજીદે નબવીકે ઘેરાવેમે રોજએ અગદસ હય. ઉસકે ચાર દરવાજે હુએ વોહ હરમ કહેલાતે હુએ. મદીનેકી એક કીસમકી સુફેદ મીટ્ટી હોતી હય વોહ ખાકે સફા કહેલાતી હય. મદીનેકે રહેનેવાલે ખુશ પોશાક, ખુશ ખોરાક, નેક સીરત સરેહકે પાબંદ હોતે હુએ. ખજુર યહાં જયસી ઉમદા તમામ અરબસ્તાનમે નહિ મીલતી. વબાકે દીનોમે યહાં જયાદા અરસેતક કાફલા નહિ રહેતા.

યહાં જયારતે બહોતસી હુએ. હરમકે ચાર દરવાજે હુએ: (૧) બાબુસ સલામ, (૨) બાબુસ રહેમા, (૩) બાબુ જીબરઇલ, (૪) બાબુસ નીશાં.

તબર્રૂક મુકામાત.

૧ રોજએઅગદસ.
૨ મસજીદે નબવી.
૩ જંન્નતુલ બકી.
૪ મસજીદે કુબાઃ.
૫ બાગે ફીદક.
૬ મજારાતે અહેલેબએત અતહાર ખુબફાએ રાશેદીન.

મસજીદે નબવીકે અલાવા ચાર મસજીદે ઓર હુએં.
૧ મસજીદે અમામા, (રસુલે ખુદાકી બનાઇ હુઇ સબસે પહેલી મસજીદ.)
૨ મસજીદે અબુબકર,
૩ મસજીદે ઉમર.
૪ મસજીદેઅલી.

જબલેઅહુદ મસજીદે નબવીસે તીન કોસ કે ફાસલેપર હય, જહાં હજરત હમજાકા મજાર હય.

મસજીદે નબવી.

રસુલે અકરમ (સ) કી મસજીદકે બહોતસે દરજે હુએં. હર દરજેકે દરમીયાન સુતુન (થંબ) હુએં ઓર ઉપર છોટે છોટે ગુંબજ બને હુંએ હુએં. ગુંબજો, દિવારેં ઓર સુતુનો વગેરાપર સોનેકે પતરોકી મીનાકારી અઓર આયાતે કુરઆની અઓર રસુલે અકરમ સ કે નામ મુબારક ખુદે હુએ હુએં. અઓર બીલ્લોરી, ઝાડ, ઝુમર, હાંડી વીગેરા બહોત કસરતસે હય. ફર્શ સંગેલેરમરકા, એક મી

મ્બરલી સંગેમરમરકા હય. ઉસકે અઓર મજાર શરીફકે દરમીયાન જો મુકામ હય ઉસકી નિસ્બત હદીસ શરિફમે આયા હય. (રો. જ-તુન મિન રિયા જુલ જન્નાહ)

રોજએ અગદસ.

રોજએ અગદસ સબ તરફસે બંધ હુય, સીરફ જાલીયોંસે નજર આતા હય. મુત્તસીલ હજરત સીદ્દીક અકબર વ હજરત ઉમર ફારૂકકે મજાર હુએં. હજરત રસુલે કરીમકે મજાર મુબારીકપર કારચોબીકા પરદા પડા હય જીસપર આયાતે કુરબાની, કલમા વિગેરે લીખા હુઆ હય. યહાં ફાતેહા અઓર દુઆએં મુજાવર લોગ પડવાતે હુએં, હજરત શેખમીનકે મજારકે પાસ એક મુકામ જો કે જાલીયુંસે પોશીદા હય. વોહ હજરત ફાતમા ખાતુને જન્નતકી તુરબત બતાતે હુએં. મગર સહી યેહ હય કે હજરત ફાતમા ખાતુને જન્નતકી તુરબત જન્નતુ લબકીમે હય. જો રોજએ મુબારકસે તીન ચારસો કદમપર મશરીકવ શીમાલકી જાનીબ હય. સહેનમે મસજીદે નબવીમે એક કુવા હય જીસકા નામ ચાહે કવેસર હય ઉસકા પાની બહોત શીરીન, ઓર સર્દ હય. અઓર ઉસકે કરીબ ખજુરકા બાગ હય જો હજરત ફાતેમાને લગાયા થા. મશરીકકી જાનીબ જાલીયાં લગી હુઇ હુએં વહાં અવરતેં આકર બેઠતી હુએં અઓર નમાજ, નીફલ, મીલાદ શરીફ વગેરાં પડતી હુએં. તમામ ઈમારત સહેનકે સાથકો હરમ કહેતે હુએં. રોજએ અગદસમે તીન કરોડ રૂપેકા જવાહેરાત હય.

જન્નતુલ બકી.

રોજએ અગદસસે જંન્નતુલ બકીકી ચાર દીવારેં પુખ્તા બની હુએં ઉસમે એક બડા કુબ્બા હય. વહાં આલે-બેંત વ બુજરૂગાને દીનકે મજારાત હુએં.

હજરત અબ્બાસ, હજરત ઉમર રસુલે ખુદા (સ).

હજરત ઇમામ હસન; હજરત ઇમામ જેનુલ આબેદીન.

હજરત ઇમામ મોહમદ બાકર.

હજરત ઇમામ મોહમદ જાફર.

દુસરી જાનીબ કીસી કદર ઈલાહેદા ખાતુને જન્નતકા મજાર હય. હજરત ઉસમાન, હજરત ફાતમા બીન્તે અસદ વાલદએ હજરત અલી, હજરત હલીમા, હજરત શાફીઆ, હજરત ઇબ્રાહીમ ઇબ્ને રસુલે ખુદા (સ), હજરત ઇમામ માલીક, હજરત શેખના કેશેખુલકરાકે મરાજાત હુએં. એક કુબેહમે મજારત હજરાત અજવાજ મુત્તહેરાત (અ) યેહ સાત કબરેં હય, દો મજાર યહાં નહિ હુએં. હજરત મેમુના, અઓર હજરત ખદીજુલકુબરા! હજરત મેમુનાકા મજાર મકકેસે છે કોસકે રાસ્તેમે મદીને તૈયબમેં હય. અઓર હજરત ખદીજુલ કુબરાકા મજાર જંન્નતુલ મઆલામે હય. એક કુબેહમે હજરતકી સાહબજાદીયોકે મજાર હુએ. હજરત કુલસુમ, હજરત રૂકઇયા, હજરત જેનબ એક તરફ એક કુબાહ હય વહાં હજરત અતિયા વ સુફીયાકી કબરં હુએં.

મસજીદે કુબા.

મદીને તૈયબાસે તીન કોસપર મસજીદે કુબા હય. ઉસકે એક ગોશેમે નબીએ અકરમ (સ) કો મક્કા વ જમ.જમકા કશફ (હાલ) હુવા થા. જબકે આપને હીજરત ફરમાઇ થી, મસજીદે કુબા કે કરીબહી એક છોટીસી મસજીદ હજરત ફાતમાકી હય. ઉસકે એક ગોશેમે આપકી ચકકી ભી નસબ હય. પુસ્તપર હજરત અલીકી મસજીદ હય.

બાગે ફીદક.

મસજીદે ફાતમાકે પાસ બાગે ફિદક હય. ચાર દીવારીસે ઘેરા હુવા હય. યહાં ચંદ દરખ્ત ખજુર વ તાડકે હુએં, યેહ બદદુ લોગોંકે સરદારકે સુપરદ હય. સરકાર ઇસકા મહાસુલ નહિ લેતી. ઇસકે કરીબહિ વોહ કુવા હય જો પહેલે ખારા થા અઓર હજરત રસુલે ખુદાકે લવાબે દહન ગીરનેસે શીરીં હો ગયા થા. અઓર પાનીમે અયસી બરકત હુઈ કે તમામ શહેરમે ઉસકે પાનીકી નહેરે ચલતી હય.

મદીને (મુ) કી જ્યારતમે.

જજબલ કુલુબમે વારીદ હય કે પેગમ્બર (સ) ને ફરમાયા હય કે જીસને મેરી કબ્રકી જ્યારત કી ઉસકો મેરી

શરૂઆત વાજીબ હો ગઈ અઓર જીસને હજકે બઅદ મેરી કબ્રકી જયારત કી ગોયા મેરી જીંદગીમે મુલાકાત કી અઓર જીસને હજ કીયા અઓર મેરી કબ્રકી જયારત નહિ કી ઉસને મુજપર સીતમ કિયા. હજકે બઅદ ઈસ વાસ્તે ફર્જ હય કે જબ કબુરે મુસલમીનકી જયારત મુસ્તહબ હય તો હજરતકી જયારત બતરિકે ઉંલા અફજલ હુઇ અઓર સાબીત હુઇ. હજરત રસુલે ખુદા અપની કબ્રેમે જીંદા હયં જયારત કરનેવાલોંકે સલામકા જવાબ દેતે હુએં તો અયસી જયારતસે મહેરૂમ રહેના બેનસીબી હય.

હજકે બઅદ ખાલીસ નૈયતસે મદીને (મુ) કા કસદ કરે અઓર રાહમે દુરૂદ અકસર જયાદા પડતા જાવે જબ મદીનેકે કરીબ પહોંચે તબ જયારતકી નૈયતસે ગુસલ કરે અઓર સુફેદ કપડે પહેને અગર ઇત્ર મયસ્સર હો તો બદ-નમે લગાલે જબ મદીના નજર પડે તો સ્વારીસે ઉતરે. અગર હો શકે તો મસજીદ શરીફ તક પ્યાદા આવે. અઓર જબ હરમ શરિફમે પહોંચે તો હજરત કો સલામ કરકે યેહ દુઆ પડે. "અલ્લાહુમા હાજા હરમો રસુલેકા ફજ અલહો લી વકાએતમ મીન્ન નારે વ અમાનમ મીનલ અજાબે વ સુઅલ હીસાબે અલ્લાહુમ ફતહેલી અબવાબા રહેમતેકા વર જુકની મીન જયારતે નબીએકા મારજકતહુ ઓલીયા યેકા અહેલા તાઆતેકા વગફીરરલી વર હમની યા ખેરા મસ ઉલીન" અઓર કમાલ અદબ અઓર શઓકસે હરમ શરીફમે દાખીલ હોવે દુરૂદ પડતા હુવા અઓર જબ મસજીદ શરીફમે દાખીલ

હોતો અવ્વલ દહાના કદમ આગે રખ્ખે અઓર યેહ દુઆ પડે, અલ્લાહુમમફ્ તહેલ્લી અબવાબા રહેમતેકા." અઓર દરૂદ પડે અઓર હજરતકે મુસલ્લે પર દોરકઅત તહુઇઅતુલ મસજીદ પડે અઓર બાદ નમાજકે શુક્રે ઇલાહી બજા લાવે કે અયસી ઉમદા નીયામત ઉસકો નસીબ હુઇ ઉસકે બાદ રોજે મુનવ્વરાકે પાસ જયારતકે વાસ્તે કમાલ શઓક વ અદબસે હાજીર હોવે અઓર ઇસ તરાહસે તીન-બાર સલામ કરે. "અસ સલામો અલેકા અઇયોહન નબીયુલ કરીમો વ રહેમતુલ્લાહે વ બરકાતહુ." અઓર યું કહે "અસ-સલામો અલેયકા યા રસુલલ્લાહ, અસ સલામો યા સૈયદલ મુરસલીના અલયેકા યા નબી યલ્લાહ, અસ સલામો અલેયકા યા ખાતમુન નબીઇન," અઓર ફીર એક હાથ દહાની તરફ હટજાય અઓર યું કહે. "અસસલામો અલયેકા યા સૈયદના યા અવ્વલ્લ ખુલફાએ અબાબકરે નીસ સીદ્દી કે સફીયા રસુલલ્લાહે વ સાનીહે ફીલગારે જજાકલ્લા અન ઉમ-તે મોહોમદીન સલ્લલલાહો આલેહી વ સલ્લમ વ ખએરન." અઓર ઇસી તરાંહ ફારૂકે આજમકી જયારત કરે જયસાકે મઓલીમ બતલાવે !

જબતક મદીનેમે રહે ગનીમત જાને અકસર ઔકાત મદીને શરીફમે હાજીર રહે અઓર ઇબાદત કરતા રહે અઓર દુરૂદ પડતા રહે અઓર નીફલ નમાજ અકસર પરા કરે ખુસુસ ઉસ મુકામમે જો હજરતકી કબ્ર અઓર મીમ્બરકે

દરમ્યાન હય. કે વહાંકી નમાજ અઓર દુઆ કુબુલ હોતી હય. હદીસ શરિફમે આયા હય કે મેરે મીમ્બર અઓર કબ્રકે દરમ્યિાન બહેસ્તકી કેયારી હય અઓર દુસરી હદીસમે આયા હય કે સીવાય બએતુલ્લા કે હજરતકી મસજીદકી નમાજ અઓર મસજીદોસે હજાર હીસ્સે અફજલ હય. અઓર કઅબેકી નમાજ મદીનેકી મસજીદસે સઓ હીસ્સે જ્યાદા હય. તો અઓર મસજીદોસે લાખ હિસ્સે અફજલ હુઈ અઓર જબ બકીકી જ્યારતકો જાયતો યેહ દુઆ કહે. "અલ્લાહુમ મગફીર લે અહેલે બકી ઈલ ગરકદે અલ્લાહુમા લા તહરમના અજરહુમ વલા તફતીન બાદ હુમ વગ ફીરલના વલહુમ."

બાદજાં હરએક અસહાબ અઓર અહેલે બએતકી કબ્રો પર જાવે અઓર સલામ કરે ચુનાચે મશહુર હય. અઓર મુસતહબ હય કે મદીનેકી અઓર મસજીદમે નમાજ પડે. ખુસુસન મસજીદે કબાંમે, જબલે ઓહદમે. અઓર વહાંકે શહીદોંકી જ્યારત કરે, અઓર વહાં અપને વાસ્તે દુઆએ ખએર કરે બાકી આદાબ વદુઆએં વહાંકે મઓલમ બતલાતે હએં. જ્યાદા તફસીલકી હાજત નહિ ઈલાહી અપને કરમ વફજલસે હરમેન શરિફકી જ્યારત નસીબ કરે! આમીન યા રબ્બુલ આલેમીન!

તમામ શુદ.

સફરમે લેજાને કે સામાન કી યાદી.

આટા, દાલ, ચાંવલ, નીમક, હલદી, લશન, પ્યાજ, અદરક, ગરમ મશાળા કુટાહુવા, હલદી પીસીહુઇ, આળુ, શક્કર, લીંબુ, અચાર, ચટની, તેલ, ઘી, શીરકા, બિસ્કુટ, ચાહ, ખતાઇ, ચુરન, નમક સુલેમાની, ચાર તુખ્મ, જોશીંદા, આલુ બુખારા, કથ્થા કોયલા, અંગીઠી, મોમજામા, રસી, ડોલ, પાનકા સામાન, હુકકેકા સામાન, કફન, પંખા, દિવાસલી, ચીલમચી, પેશાબદાની, ચુલા, લોહેકા લાલટેન, ફાનોસ, મોમબત્તી, પીપ, પેટી પતરેકી, સંદુક, દેકચીયાં, રકાબીયાં, દશપના, (ચીમટા) પ્યાલે સાબુ, લોટા ડોઇ, કગબીર, ગીલા, રૂઇકા ગદેલા, રજાઇ, બીસતર, લીબાસ, ગરમીકા વ શરદીકા, રૂમાલ ટુવાલ, લુંગી, ચાકુ, છત્રી, છુરી, વગેરાં વગેરા.

કરબલાએ મઓલ્લા.

પુરાત નદી કે કિનારેપર કરબલા હય યેહ શહેર કે માનીદ આબાદ હય હુકુમત સુલતાને રૂમકી થી ફીલહાલ અંગ્રેજી હય જબાન અરબી વ ફારસી હય.

એક ચાર દીવારી પુખ્તા જીસકે છે દરવાજે હુએં ઉસકે બીચમે રોજા સૈયદુલ શહોદા ઇમામ હુસેન (રદી) કાહુય રોજે શરીફકી ઇમારત તીન માલેકી હુય. ઉસકે બીચમે હજરત અલી અકબરકા મજાર હુય ઉસકે પાસહી ગંજ સહીદા હુય યાને એક ગારમે બારા સહીદ હાસમ દફન હુએં. ઉનમે હુજરત કાસમ ઇબને ઇમામ હસનભી હુએં. ચાર દિવારીકે બાહીર હુબીબ બીન મજાહીર કી કબર હુય. ઇસકે કરીબ મકતલ જનાગ સૈયદુલ શહોદા ઇમામ હુશેન (રદી) યાને વોહ મુકામ હુય કે જહાં તીન રોજ તક આપકી લાશ બે ગોરો કફન પડી રહીથી. વોહ એકગાર હુય પથ્થરસે પોશીદા રોજએ અગદસમે દીવારોં અઓર મહેરાબોપર આયના બંદી હુય. અઓર હાંડી ઝુમરસે આરાસ્તાં હુય. બડે દરવાજે કે આજુબાજુ દો બડે મીનાર હુએં બુરજો મે સુનેરી કામ હુએં અહાતેમે એક સબીલ સુલતાન કી તરફસે જારી હુય જીસકે કારભારી સુન્ની મજહુબ કે સૈયદ હએ. સુલતાન સલીમાને ગેહ બનવાઇથી અઓર કરબલામે એક નહેરભી લાએથેં વહાં ઉનકી તસ્વીરભી હુય. રૂમકે સુલતાનકી તરફસે એક મસજીદ બની હુઇ બડી આલીસાન હુય જોકે મીસાલ રોજે સૈયદ શહોદા કે હુય ઇસકે દોહીસ્સે હુએં. મજારકે આસપાસ દહોરી જાલીયાં હુય અંદર એક તલવાર અઓર ઢાલ રખી હુય યહાંસે તીન કોસકે ફાસલેપર હુજરત હુર (રદી)કી કબર હુય જોકે એક

મેહાનમે હય.

સરાએ અસવરીયા

કરબલાસે આઠ કોસપર હય. યહાં ચંદ આબાદી હય પહાડી મુકામ હય યહાં એકસરા હય. અરબ વ અજમકે ચંદ મકાન હુએં બાજી ચીજે મીલતી હુએં શામે વગેરા ભી મીલતી હય યહાં રાસ્તા બોલકુલ આડાતેડા હય.

કારવાં સરાએ ખાંનતુજ્જાર

સરાએ અસ વરીયાસે પાંચ કોસ પર હય યહાં ઇંડા, રોટી, દહીં, મુરઘી, વગેરા મીલ સકતી હય અઓર યહાંસે એક નહેરભી કરીબ હય. અકસર લોગ પહેલે કુફે જાતે હુએં. અઓર વહાં મસજીદે અલીકી જયારત કરતે હએં. કુફેમે આબાદી બિલકુલ નહિ હય. વેરાન વ વહેસ્ત બરસ્તી હય. યહાંસે નજફ અશરફ તીન કોસ હય. કુફેકા રાસ્તા ફુરાત નદી કે કીનારે કીનારે ગયા હય. મસજીદેઅલી હજરત અલીકી બનાઇ હુઇ હય. મસજીદમે પહેલે અહીં મુકામ મુસલ્લા હજરત આદમ વ નુહ (અ) કાથા. ઇસ મસજીદ કે સહેનમે એક ગાર હય ઉસકી નીસબત બયાન કરતે હુએં કે યહાંસે તુફાને નુહ શુરૂ હુવા થા. કિયું કે યહાં તંનુર થા. અઓર હજરત નુહ કા કયામ યહીં થા. યહાંપે હજરત ઈમામ હુસેન કા મદ્રસા એક જાનીબ બના હુવા હય. અઓર ઉસકે કરીબહી વોહ મુકામ હય જહાં ઈબને મુલજીમ મલુન ને હજરત અલીકો બહાલતે નમાજમે

શહીદ કીએ થે. ઉસકે પાસ હુજરત મુસલીમ કા મજાર હય. અઓર ઉસકે પાસ હયહાદો ઇબને ઉરબા કી કબર હય. જીસને અપને મકાન મે હુજરત મુસલીમ કો પોશીદા રખ્ખે થે અઓર આપ ભી ઉનકે લીએ પોશીદા હુવાથા.

નજફ અશરફ.

ખાંનતુજ્જારસે પાંચ કોસ હય સ્વારી ખચ્ચર અમલદારી સુલતાને રૂમ, યેહ પહાડી મુકામ હય. છે હજાર મકાનાત કી આબાદી હય. યહાં હુજરત અલી (ક) કારોજા અઓર હજરત હુદ સાલેહ (અ) કી કબર યહીં હય. નજફ અશરફસે બારા ઘંટે કે રાસ્તેપર એક બસ્તી અખલા નામ કી હય. વહાં હુજરત જએદ શહીદ ઇબને હુજરત ઈમામ જેનુલ આબદીન કા મજાર હય. નજફસે તીન કોસ કે ફાસલે સે હુજરત અલી કે રોજેકા સુનેરી ગુંબજ નજર આતા હુય. શહેર બહોત સાફ અઓર પાકીજા હય. યહાં ફુરાતન દીકે પાની કી નહેરે આઈ હુએ. અલાવા ઈરકે પહાડી ચશ્મે ભી હુએં. યહાં અકસર શીયા લોગ આબાદ હુએં. મગર વાલી સુલતાનકી તરફસે અઓર બાજે બાજે ઓહોદેદાર સુન્ની હનીફી લોગ હુએં. શહેરે નજફ કો પક્કા કિલ્લા હુય.

હજરતઅલી (ક) કા રોજા મુબારિક.

શહેનેકે બીચમે હુજરતઅલી (ક) કા રોજા હય. ઈસકી ઈમારત આલીશાન વ બાશોકત હય. અહાતા ચો તરફ ખીંચા હુવા હય. ઉસકે બીચમે રોજા હય. જીસપર સોનેકા

કામ કીયા હુવા હય. દસ કોસકે ફાસલેપર સે નજર આતા હય. બુરજ ઓર મીનારે કે આલે હીસ્સે સુનેરી હએં અંદર છત અઓર દીવારપર આઇને બંધી હુય. અઓર હાંડી ઝુમરોંસે આરા સસ્તા હુય. રોજે કે પહેલુમે એક મસજીદ આલીશાન સુન્નીયોં કી હય. ઉસમે જુમાકી નમાજ હોતી હય. રોજે મુબારિકસે ચાર દિવારીતક જો જગા હય ઉસમે લોગ દુકાને લગાતે હએં. અઓર તરણી, નગીને વગેરાં બેચતે હએં રોજે કા દરવાજા બહોત બડા હય. મહેરાંબા ભી સુનેરી હએં. દરવાજે કે દોનું જાનીબ દો મીનાર હય જીસમે ઘંટા લટકતા હય.

મુનાજાત બ દરગાહે કાઝીયુલ હાજાત.

યા ઈલાહી અઝ તુફૈલે મુસતુફા,
નુરે ઇમાંસે મેરા દીલકર સફા.
મઅરેફત તેરીકા દીલમે જોશ હે,
છોડું ઈસ દુનિયાકો ઈતના હોશ હે.
દર તેરા મઍં છોડકર જાઉં કહાં,
રહમ ફરમા અએ રહીમે ઈન્સો જાં.
જબ તલક જીંદા રહું શાદ રહું,
યાદમે તેરી ગુલે ખન્દાં રહું.
દમ છુટે ઉસદમ બહકકે ચાર યાર,
ખાતેમા બીલ ખએર હો પરવર દિગાર.
જબકે આવેં પુછને મુનકીર નકીર,
કલમે તૈયબહો લબ અઓર દીલ પીઝીર.
જબ ઉઠે કબરોસે મુરદે યા ખુદા,
આસરા ઉસદમ હો તેરી જાતકા,
પુલ સીરાત ઉપરસે મએં અએ જુલમેનન,
પાર હો જાઉં બહકકે પન જતન,
આબે કૌસર અઓર જન્નત હો નસીબ,
અઝ તુફૈલેં ગૌસુલ આઝમ યા મુજીબ.
હોવે હકદારોકે હક મુજસે અદા,
દોસ્ત હો દીલશાદ સબ મેરે સદા,

તમ્મત બીલ ખએર ?